

منبر اقتصاد مقاومتی

ویژه ایام محرم و صفر

محمد جواد توکلی

عضو هیات علمی موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

تابستان ۱۳۹۶

منبر اقتصاد مقاومتی ویژه ایام محرم و صفر
محمد جواد توکلی

م. کاشی زاده
م. کاشی زاده
اول، تابستان ۱۳۹۶

عنوان کتاب

مؤلف

ناشر

صفحه آرا

طراح جلد

نوبت چاپ

چاپخانه

شمارگان

شابک

قیمت

مرکز پخش

فهرست

۹	مقدمه
۱۱	منبر اول: چیستی اقتصاد مقاومتی
۱۱	اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصاد مستحکم و غیر شکننده
۱۲	تشبیه زیبای قرآن در مورد استحکام و شکنندگی
۱۳	تأکید اسلام بر مقاوم سازی اقتصادی
۱۳	سه امر مطلوب اقتصادی از نگاه امام صادق (ع)
۱۴	اقتصاد مقاومتی اقتصاد طیب و پاکیزه
۱۵	اقتصاد مقاومتی به معنای ریاضت کشیدن نیست
۱۶	مقاومت اقتصادی در صحرای کربلا
۱۷	منبر دوم: اقتصاد مقاومتی به عنوان یک ضرورت دینی
۱۷	اهمیت استقلال اقتصادی جامعه اسلامی
۱۷	قاعده نفی سیل
۱۸	اهمیت حفظ امنیت جامعه اسلامی
۱۸	اقتصاد مقاومتی الگویی از اقتصاد اسلامی
۱۹	مقاومت اقتصادی در شعب ابی طالب
۱۹	مقاومت یاران امام حسین (ع) در مقابل تطمیع اقتصادی
۲۰	منبر سوم: اقتصاد مقاومتی ضرورت امروزی کشور
۲۰	جامعه اسلامی همیشه در خطر است
۲۰	خطر درونی مهتر از خطر بیرونی
۲۱	دنیاطلبی عامل شکست مسلمانان در جنگ احد
۲۲	شکنندگی اقتصاد نفتی کشور
۲۲	تلاش همه کشورها برای مقاوم سازی اقتصادی
۲۳	خائن به میهن

- منبر چهارم: پیش نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی ۲۴
- پیش نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی ۲۴
- گام اول: باور کنیم که در خطریم ۲۵
- مهمترین خطرهای پیش روی ما ۲۵
- به کودکانمان خطرهای پیش رو را گوشزد کنیم ۲۷
- گام دوم: باور کنیم که ما می توانیم ۲۸
- گام سوم: تلاش برای توانمندسازی ۲۹
- گام چهارم: استقامت و تلاش جهادی ۲۹
- منبر پنجم: چه اقتصادی مقاوم است؟ ۳۰
- اقتصاد مقاوم باید روی پای خودش بایستد ۳۰
- گندم بخرید، نه نان و حتی آرد ۳۰
- چه اقتصادی خوداتکاء است؟ ۳۱
- ویژگی های محوری اقتصاد مقاومتی ۳۱
- سبک زندگی اقتصادی سازگار با اقتصاد مقاومتی ۳۲
- سه ارزش در سبک زندگی اقتصادی متعادل اسلامی ۳۳
- امیر المومنین نمونه عالی سبک زندگی اقتصادی اسلامی ۳۴
- مدل مشارکت مردمی آیت الله شاه آبادی ۳۴
- منبر ششم: سبک زندگی اقتصاد مقاومتی - سبک زندگی متکی بر فرهنگ جهادی ۳۶
- سبک زندگی اقتصادی اسلامی مبتنی بر فرهنگ جهادی ۳۶
- مفهوم گسترده جهاد در آیات و روایات معصومین ۳۶
- جهاد اقتصادی ۳۸
- ویژگی های جهاد اقتصادی ۳۸
- آثار و کارکردهای جهاد اقتصادی ۳۹
- ضرورت اصلاح سبک زندگی اقتصادی ۴۰
- زمانبر بودن اصلاح سبک زندگی ۴۰

- مسئولیت هریک از ما در مقابل شکل‌گیری سبک‌های زندگی غلط ۴۰
- فرهنگ‌سازی را از خانه شروع کنید ۴۱
- مطالبه‌گری عمومی اقتصاد مقاومتی مصداقی از امر به معروف و نهی از منکر ۴۱
- منبر هفتم: الگوی کار و تولید در اقتصاد مقاومتی ۴۲
- سه ویژگی الگوی کار و تولید در اسلام ۴۲
- ویژگی اول: تلاش برای آبادانی زمین، پرکاری و پرتلاشی ۴۳
- تأکید اسلام بر تولید و کسب و کار ۴۳
- کیسه‌های خرما یا درختان آینده ۴۳
- منفور بودن بیکاری تن پروری در اسلام ۴۳
- دعای فرد بیکار مستجاب نمی‌شود ۴۴
- کم ارزش بودن فرد بیکار در نگاه پیامبر اعظم (ص) ۴۵
- پرکاری معصومین ۴۶
- سخت کوشی امام باقر در گرمای مدینه ۴۶
- نهی حضرت داود از ارتزاق از بیت المال ۴۷
- بی‌فایده‌گی عبادت متکی بر کار دیگران ۴۷
- لزوم مقابله با فرهنگ پشت میزنشینی، شانس و اقبال ۴۷
- ویژگی دوم: روزی حلال و طیب ۴۸
- تأکید اسلام بر روزی حلال و طیب ۴۸
- روزی حلال ارزوی همه اولیای الهی ۴۹
- چه تولیدی طیب است؟ ۴۹
- تولید کالای حلال و طیب باعث افزایش مقاومت اقتصادی ۴۹
- مال شبه‌ناک دلیل عقب‌ماندگی ما از نگاه آیت‌الله بهجت ۵۰
- خوراک حرام خواران در آخرت ۵۰
- ویژگی سوم: اعتدال در طلب دنیا ۵۰
- اعتدال در فعالیت اقتصادی ۵۰

- اوقاتان را چهار بخش کنید ۵۱
- نهی اسلام از حرص و زیاده خواهی ۵۱
- طمعکاری نماینده امام کاظم (ع) ۵۱
- زیاده خواهی عمر بن سعد ۵۲
- عبدالملک مروان از عبادت تا خونریزی ۵۳
- منبر هشتم: الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی / پرهیز از حرام و اسراف ۵۵
- سه مشخصه الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی ۵۵
- مشخصه اول: حرام خواری نکنیم ۵۶
- حرام خواری قاتلان امام حسین ۵۶
- مشخصه دوم: اسراف و زیاده روی نکنیم ۵۶
- مسلمان کثیر المعونه و قلیل المونه ۵۶
- تبدیل شدن مصرف گرایی به یک فرهنگ مطلوب ۵۷
- اسراف به معنای خروج از اعتدال ۵۸
- اسراف به معنای مصرف نکردن نیست ۵۸
- اسراف در سبب نیم خورده ۵۹
- اسراف حتی یک دانه برنج را دست کم نگیریم ۵۹
- زیاده طلبی انسان حدی ندارد ۶۰
- ساده زیستی امام خمینی ۶۱
- زندگی خود را با پایین تر از خودتان مقایسه کنید ۶۱
- ساده زیستی علما ۶۲
- حرص و طمع عمر سعد عامل انحطاط او ۶۲
- منبر نهم: الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی / حمایت از تولید ملی ۶۴
- مولفه اول: مبانی دینی حمایت از تولید ملی ۶۴
- حمایت از تولید ملی کمک به عزت جامعه اسلامی ۶۴
- چرا شترانت را به هارون کرایه دادی؟ ۶۴

- مولفه دوم: چرا باید از تولید ملی حمایت کنیم؟ ۶۶
- مشکل کمبود تقاضای صنایع داخلی ۶۶
- کوچک نشمردن خرید حتی یک خودکار ایرانی ۶۶
- توانایی تولید کنندگان برای تولید محصولات مرغوب ۶۶
- لزوم تقویت فرهنگ کار برای افزایش کیفیت کالاهای ایرانی ۶۶
- مولفه سوم: سیره عملی علما در حمایت از تولید ملی ۶۸
- حمایت همیشگی علما از تولید ملی ۶۸
- نهضت تحریم تنباکو ۶۸
- شکل گیری شرکت اسلامی در دوران قاجار ۶۹
- حمایت علمای اصفهان از تولید ملی ۷۰
- از دکمه خارجی برای لباس استفاده نکنید ۷۲
- حمایت ایت الله ملاحسینقلی همدانی از تولید ملی ۷۲
- ماجرای ضحاک بن عبدالله در کربلا ۷۳
- منبر دهم: الگوی توزیع و انفاق در اقتصاد مقاومتی ۷۵
- انفاق در راه خدا نقطه قوت اندیشه اقتصادی اسلام ۷۵
- تصویر دقیق امام صادق از وظایف مسلمانان ۷۶
- چرخه تولید، مصرف و انفاق ۷۷
- حرص نسبت به دنیا ریشه انحراف قوم شعیب و داود ۷۷
- الگوی تامین اجتماعی مردمی مسجد محور ۷۸
- کتف مجروح سید الشهداء ۷۹
- منابع پیشنهادی برای مطالعه ۸۰

مقدمه

یکی از مهمترین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی گفتمان‌سازی و فرهنگ‌سازی آن در میان مردم است. دستیابی به این هدف مستلزم استفاده از تمامی نهادهای فرهنگ‌ساز از جمله نهاد تبلیغ و مشارکت مبلغان حوزه‌های علمیه در سراسر کشور است. مبلغان دینی به واسطه ارتباط مستقیم با مردم از توانایی بالایی برای گسترش گفتمان اقتصاد مقاومتی و تقویت فرهنگ اقتصاد مقاومتی در جامعه دارند. در این راستا، مرکز راهبری اقتصاد مقاومتی حوزه علمیه در صدد برآمد که در لیبیک به ندای مقام معظم رهبری (مدظله)، اقدام به تدوین مباحثی برای استفاده مبلغان محترم جهت فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی نماید. از این رو، منبر اقتصاد مقاومتی با هدف تدوین محتوای لازم برای مبلغان حوزوی جهت گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی در سطح جامعه با توجه ویژه به ایام محرم تدوین شده است.

در اثر پیش رو سعی شده است که محتوای مکتوب برای مبلغان دینی جهت فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی فراهم شود. مطالب ارائه شده در این مجموعه مشتمل بر مباحث نظری، آیات و روایات، داستان‌های متناسب، آمار و اطلاعات ضروری و مانند آن است. مطالب ارائه شده مشتمل بر ده منبر مرتبط با اقتصاد مقاومتی است. هر منبر مشتمل بر یک مقدمه ورودی، روایات و احادیث مربوطه، داستان، مستندات و شواهد اقتصادی و راهبردهای عملیاتی در حوزه سبک زندگی اقتصادی سازگار با اقتصاد مقاومتی است.

محتوای منبر اقتصادی به ده محور مهم در اقتصاد مقاومتی می‌پردازد. محورهای دهگانه مزبور شامل چستی اقتصاد مقاومتی، اقتصاد مقاومتی به عنوان یک ضرورت دینی، اقتصاد مقاومتی ضرورت امروزی کشور، پیش‌نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی،

چگونگی مقاوم سازی اقتصاد، سبک زندگی اقتصاد مقاومتی، الگوی کار و تولید در اقتصاد مقاومتی، الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی، و الگوی توزیع در اقتصاد مقاومتی، و فرهنگ سازی اقتصاد مقاومتی می باشد.

در این اثر تلاش شده سرخطهای عمده در زمینه فرهنگ سازی اقتصاد مقاومتی ارائه شود. مبلغان محترم با توجه به اطلاعات گسترده خود و خلاقیتشان می توانند به مطالب ارائه شده بسط دهند و یا آن را در چارچوبی که مناسب می دانند، ارائه دهند. بدون شک هیچ اثری بدون عیب و ایراد نیست. از شما مبلغ عزیز درخواست داریم که با نکات و پیشنهادات شما ما را در تقویت غنای این اثر یاری فرمایید. امیدواریم که این تلاش حداقلی مورد رضایت مولایمان حضرت ولیعصر (عج) باشد.

منبر اول: چستی اقتصاد مقاومتی

(اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصاد مستحکم و غیر شکننده، اقتصادی طیب و پاکیزه)

○ أَلَمْ تَرَى كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ؛ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا...؛ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ؛ آیا ندیدی چگونه خداوند گفتار پاکیزه را به درخت پاکیزه‌ای تشبیه کرد که ریشه آن در زمین ثابت و شاخه آن در آسمان است؟ هر زمان میوه خود را به اذن پروردگارش می‌دهد... همچنین سخن آلوده را به درخت ناپاکی تشبیه کرده که از روی زمین برکنده شده و قرار و ثباتی ندارد...!

○ امام صادق (ع): ثَلَاثَةُ أَشْيَاءَ يَحْتَاجُ النَّاسُ طُرًّا إِلَيْهَا الْأَمْنُ وَالْعَدْلُ وَالْخِصْبُ: سه چیز است که مردم همگی بدان نیازمندند: امنیت، عدالت و فراوانی^۲

اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصاد مستحکم و غیر شکننده

هنگامی که از مقاوم بودن یک سازه ساختمانی در برابر حوادث طبیعی هم چون زلزله صحبت می‌کنیم، مفهوم مشخصی از مقاومت داریم. مراد این است که ساختمان آن قدر مستحکم بنا شده، که در معرض تهدیدهای متعارف طبیعی همچون سیل، طوفان و زلزله نیست. برای این منظور مهندسين ساختمان به گونه‌ای پی‌ها، اسکلت و دیوارهای ساختمان را طراحی می‌کنند که در مقابل فشارهای عمودی و افقی مقاوم باشد و از

۱- ابراهیم، ۲۴-۲۶

۲- بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۲۳۴.

آسیب‌های ناشی از طوفان و سیل نیز در امان باشد. نظام مهندسی برای تامین این هدف استانداردهای خاصی برای بتون‌ریزی، اسکلت‌سازی، جوشکاری، برق و مانند آن تدوین کرده و مهندسین ناظر بر رعایت این استانداردها نظارت می‌کنند. احداث کنندگان بنا نه تنها مجبورند شناژبندی کنند و از آهن و میلگردهای مقاوم و قوی استفاده کنند؛ بلکه حتی دیوارها نیز می‌باید با استفاده از بادبند (نبشی‌های ضربدری) مستحکم شود.

همین‌طور هنگامی که از مقاومت بدن صحبت می‌کنیم، مرادمان این است که ویروس‌ها و سایر عوامل بیماری‌زایی نمی‌توانند به سادگی سلامتی بدن را مورد تهدید قرار دهند. پزشکان برای تقویت مقاومت بدن در مقابل بیماری‌ها توصیه‌های مختلف غذایی، بهداشتی و ورزشی ارائه می‌دهند. آنان به صورت خاص برنامه مشخصی برای واکسیناسیون اطفال در مقابل بیماری‌های خطرناک همچون آبله و سل دارند.

به همین صورت هنگامی که ما از اقتصاد مقاومتی و یا اقتصاد مقاوم سخن به میان می‌آوریم، نظام اقتصادی را مد نظر داریم که از چنان استحکامی برخوردار است که شوک‌ها و تحریم‌های اقتصادی نمی‌تواند به آن ضربه بزند. یعنی سازه اقتصاد با استحکام و صلابت نقش خود را در تولید کالاها و خدمات مختلف ایفا می‌کند؛ بدون اینکه تاثیرپذیری چندانی نسبت به عوامل مهاجم داشته باشد.

تشبیه زیبای قرآن در مورد استحکام و شکنندگی

در آیه ۲۴ تا ۲۶ سوره ابراهیم که در بالا گفته شد، تشبیه زیبایی بین کلام پاکیزه و درخت پاکیزه شده است. در این آیه به استحکام و شکنندگی اشاره شده است و معیار آن بیان شده است. بر اساس مفاد آیه، درخت طیب دو ویژگی مهم دارد: یکی اینکه نافع و ثمربخش است (تَوْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ) و دوم اینکه استحکام و قرار (أَصْلُهَا

ثَابِتٌ وَفَرَعَهَا فِي السَّمَاءِ) دارد. در مقابل درخت ناپاک در زمین و هوا معلق است و هیچ پایداری ندارد (اجْتَبَتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ).

تأکید اسلام بر مقاوم سازی اقتصادی

اسلام توجه زیادی به استحکام نظام اقتصادی جامعه اسلامی دارد. اهمیت این مسأله به صورت‌های مختلف بیان شده است:

تأکید بر استقلال جامعه اسلامی و عدم وابستگی به اجانب: در آیات مختلف قرآن و روایات بر اهمیت استقلال جامعه اسلامی از جمله استقلال اقتصادی آن تأکید شده است: و لا تتركوا الى الذين ظلموا^۱

تأکید بر ضرورت مقاوم سازی اقتصاد جامعه اسلامی: حفظ استقلال جامعه اسلامی در گرو مقاوم شدن آن به خصوص در حوزه اقتصادی است: و اعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخيل^۲

سه امر مطلوب اقتصادی از نگاه امام صادق (ع)

در روایتی از امام صادق (ع)، سه هدف امنیت، عدالت و رشد بدین گونه بیان شده است:

«قال الصادق (ع): ثَلَاثَةٌ أَشْيَاءٌ يَحْتَاجُ النَّاسُ طُرُقًا إِلَيْهَا الْأَمْنُ وَالْعَدْلُ وَالْخَصْبُ:

سه چیز است که مردم همگی بدان نیازمندند: امنیت، عدالت و فراوانی»^۳.

در روایت بالا، خصب به معنای فراوانی کالاها و خدمات است.^۴ امنیت نیز که شامل

امنیت اقتصادی می‌شود؛ نتیجه استحکام اقتصادی جامعه اسلامی است. در این روایت

۱- هود: ۱۱۳

۲- الأنفال، ۶۰

۳- مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۷۵، ص ۲۳۴

۴- در برخی از روایات، زمان خصب در مقابل زمان شدت و بلاء معرفی شده است. بر اساس این روایات، مدت احتکار در زمان فراوانی (خصب) ۴۰ روز و در زمان کمبود (شدت و بلاء) سه روز است: عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ

امنیت جلوتر از عدل و فراوانی آمده و این امر می‌تواند حاکی از آن باشد که تا امنیت و استحکام اقتصادی نباشد، فراوانی و عدالت اقتصادی نیز امکان تحقق ندارد.

اقتصاد مقاومتی اقتصاد طیب و پاکیزه

در تعابیر قرآنی و روایی تأکید زیادی روی مصرف طیبات و انفاق طیبات شده است: اخرج لعباده الطيبات من الرزق^۱، رزقکم من الطيبات^۲؛ و رزقناهم من الطيبات^۳، کلووا من الطيبات^۴، رزقکم من الطيبات^۵، احل لكم الطيبات^۶، یا ایها الذین آمنوا انفقوا من طيبات ما کسبتم^۷.

طیب در نگاه قرآنی و روایی یعنی چیزی که هم پاکیزه باشد و هم گوارا و دل‌پذیر باشد؛ در مقابل خبیث چیزی است که ناگوار است. خداوند می‌فرماید از چیزهای پاکیزه مصرف کنید و چیزهای پاکیزه را انفاق کنید و حتی می‌فرماید چیزهای پاکیزه را به خبیث تبدیل نکنید: ولا تبدلوا الخبيث بالطيب^۸. مضمون این آیات این است که اقتصاد مصرف، تولید و انفاش باید حول طیبات و امور پاکیزه بچرخد.

عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: الْحُكْرَةُ فِي الْخُصْبِ أَرْبَعُونَ يَوْمًا وَ فِي الشَّدَّةِ وَ الْبَلَاءِ ثَلَاثَةٌ أَيَّامٌ فَمَا زَادَ عَلَى الْأَرْبَعِينَ يَوْمًا فِي الْخُصْبِ فَصَاحِبُهُ مَلْعُونٌ وَ مَا زَادَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْعُسْرَةِ فَصَاحِبُهُ مَلْعُونٌ (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵، ص ۱۶۵).

۱- اعراف، ۳

۲- انفال، ۲۶

۳- اسراء، ۷۰؛ جاثیه، ۱۶

۴- مومنون، ۵۱

۵- غافر، ۶۴

۶- مائده، ۴ و ۵

۷- بقره، ۲۶۷

۸- نساء، ۲

این یک رویکرد اسلامی است که تنها یک اقتصاد پاکیزه می‌تواند (با تحقق سایر شرایط ضروری) مقاوم و مستحکم باشد. اقتصادی که در آن مردم از روزی حلال و طیب تناول می‌کنند؛ از روزی‌های پاکیزه به دیگران انفاق می‌کنند و هیچ‌گاه به تخریب این اقتصاد پاکیزه اقدام نمی‌کنند. متأسفانه جامعه فعلی ما گاهی از این اقتصاد حلال و طیب فاصله گرفته است. لقمه‌های حرام وارد زندگی‌ها شده است. حتی محصولات مصرفی نیز گاه چندان طیب نیستند. برخی از کالاهای مضر مانند مواد مخدر از جمله محصولات مصرفی غیر طیب است.

اقتصاد مقاومتی به معنای ریاضت کشیدن نیست

برخی به اشتباه تصور می‌کنند که اقتصاد مقاومتی یعنی ریاضت کشیدن و مصرف نکردن؛ اصلاً این گونه نیست؛ اسلام مرتب به مسلمانان گوشزد می‌کند که از روزی‌های حلال و طیب استفاده کنید: کَلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ^۱؛ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ^۲ در زمان معصومان (ع) برخی گوشه نشین می‌شدند و از لذت‌های دنیا دست می‌کشیدند. پیامبر و امامان معصوم به شدت با این امر مخالفت کرده‌اند. نمونه‌های زیادی در روایات وارد شده است.

اسلام تنها به رعایت اعتدال و میانه روی توصیه می‌کند و این که به سمت تولید و مصرف کالاها و خدمات حلال و طیب برویم. اقتصاد مقاومتی هم معنایش همین است، این که اسراف نکنیم، چشم و هم چشمی نکنیم، در تولید کالاها نهایت دقت را داشته باشیم، سر مردم کلاه نگذاریم، جنس بی کیفیت دست مردم ندهیم.

۱- مومنون، ۵۱

۲- اعراف، ۳۲

مقاومت اقتصادی در صحرای کربلا

بسیاری از یاران امام حسین (ع) در مقابل تهدید و تطمیع دشمنان ایستادگی کردند و دست از یاری آن حضرت نکشیدند. این پیام در رجزهایی که برخی از یاران آن حضرت در میدان جنگ خوانده‌اند نمایان است. یاران امام حسین در رجزهایشان بر این نکته تأکید می‌کردند که حاضر نیستند برای کسب دنیا و مال دنیا از حمایت از سرور و سالار شهیدان حضرت امام حسین (ع) دست بردارند.

منبر دوم: اقتصاد مقاومتی به عنوان یک ضرورت دینی

(نفی سبیل، استقلال اقتصادی، اقتصاد مقاومتی پیام عاشورا...)

- وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ^۱.
- وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا^۲.

اهمیت استقلال اقتصادی جامعه اسلامی

در آیات و روایات تأکید زیادی بر اهمیت استقلال اقتصادی جامعه اسلامی شده است. در آیه **واعدوا لهم ما استطعتم من قوه**^۳ به لزوم قدرت مند شدن جامعه اسلامی اشاره شده است. مقام معظم رهبری (مدظله)، با اشاره به این آیه می‌فرماید: «قوه فقط تفنگ و سلاح و مانند اینها نیست؛ قوه اعم است از قوه‌ی مادی و معنوی، از قوه اقتصادی و نظامی»^۴.

قاعده نفی سبیل

در آیه **لن يجعل الله للمؤمنين على الكافرين سبيلا** به صراحت هر گونه زمینه نفوذ اجانب بر مومنان و از جمله نفوذ اقتصادی نفی شده است. در آیه دیگری از رکون و اتکاء به اجانب نهی شده است: **وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَيَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ**^۵.

۱- الأنفال، ۶۰

۲- النساء، ۱۴۱

۳- انفال، ۶۰

۴- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۵/۳/۲۵.

۵- هود، ۱۱۳

اهمیت حفظ امنیت جامعه اسلامی

- یکی از ثمرات شکل‌گیری یک اقتصاد مقاوم تحقق امنیت اقتصادی جامعه است. اسلام نسبت به ضرورت تحقق امنیت جامعه از جمله امنیت اقتصادی آن تأکید زیادی دارد.
- خداوند متعال در آیه «وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ»^۱ از اهمیت امنیت سخن می‌گوید.^۲
  - حضرت ابراهیم (ع) نیز در دعای خود در مورد شهر مکه امنیت را مقدم بر رزق که ناظر به رشد و فراوانی تولیدات است، می‌داند.^۳
  - حضرت یوسف (ع) نیز با درک اهمیت مسأله امنیت، به پدر و مادر و برادران خود گفت: وارد مصر شوید که ان شاء الله در امنیت خواهید بود.^۴
  - یکی از مشخصه‌های زمان ظهور حضرت ولعصر امنیت بالای جامعه است. در روایات تأکید شده که افراد حتی زنان با امنیت کامل از یک نقطه تحت حاکمیت اسلام به نقطه دیگر نقل مکان می‌کنند بدون اینکه نگرانی داشته باشند.

اقتصاد مقاومتی الگویی از اقتصاد اسلامی

اقتصاد مقاومتی اندیشه‌ای است که برخاسته از آموزه‌های اقتصادی اسلام است. اسلام با دستورات خود تلاش می‌کند که معیشت افراد و اقتصاد جامعه شکننده نباشد. اسلام برای مقابله با شکنندگی معیشت افراد دستورالعمل‌های دقیقی دارد. اسلام سعی می‌کند با تقویت فرهنگ کار و تلاش افراد را به تولید نافع در جامعه به منظور تامین

۱- نحل، ۱۱۲

۲- أَلَمْ تَرَى كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ؛ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ؛ وَمِثْلَ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ.

۳- بقره، ۱۲۶

۴- وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ.

۵- وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ. (یوسف، ۹۹)

مخارج خود و توانمندی برای انفاق در راه خدا فراخواند. البته اسلام در زمینه مصرف اصل را بر اعتدال و صرفه جویی می گذارد تا افراد بتوانند مازاد اموال خود را نیز برای کمک به دیگران انفاق کنند. اسلام با ایجاد این سبک زندگی سعی می کند که معیشت افراد به واسطه حرص و طمع زیاد، مصرف گرایی و هم چنین فراموشی دستگیری از دیگران شکننده نشود.

ترویج سبک زندگی اقتصادی اسلامی نه تنها معیشت افراد را غیرشکننده و مستحکم می کند، بلکه به اقتصاد جامعه نیز ثبات و استحکام می بخشد. تلاش حداکثری افراد برای آبادانی و پیشرفت جامعه اسلامی، پرهیز مردم از مصرف گرایی و مشارکت داوطلبانه در فقرزدایی با انفاق اموال باعث تامین رشد اقتصادی همراه با عدالت می شود و این امر موجب تداوم استحکام اقتصاد جامعه اسلامی است.

مقاومت اقتصادی در شعب ابی طالب

در اوایل ظهور اسلام، مشرکان مکه مسلمانان را با تحریم اقتصادی همه جانبه روبرو کردند ولی مسلمانان در مقابل این تحریم مقاومت کردند. مقاومت تاریخی پیامبر اعظم (ص) در برابر محاصره اقتصادی در شعب ابی طالب از جمله مصادیق اجرای اقتصاد مقاومتی به شمار می رود. رسول مکرم اسلام در مواجهه با تهدیدات امنیتی کفار از راهبردهای متعددی استفاده نمود. ایشان در پاره‌ای از موارد اقدام به امضای صلح‌نامه و موافقت‌نامه نموده و در پاره‌ای از موارد به جنگ و مبارزه با کافران پرداختند.

مقاومت یاران امام حسین (ع) در مقابل تطمیع اقتصادی

امام حسین هنگامی قیام کرد که جامعه اسلامی از درون دچار آسیب شده بود. جای معروف و منکر عوض شده بود؛ معاویه و پس از او یزید برای حفظ سلطنت خود به انواع مفساد اقتصادی رو آورده بودند از جمله اینکه افراد را برای مقابله با امام حسین تطمیع می کردند و به اصطلاح آن‌ها را با دادن زر و سکه می خریدند. امام حسین به همین مسأله در صحرای کربلا اشاره می کند و بیان می دارد که شما به این خاطر به سخنان من گوش نمی دهید که شکم‌هایتان از حرام پر شده است.

منبر سوم: اقتصاد مقاومتی ضرورت امروزی کشور

- (ما همیشه در خطر بودیم، از زمانی که اسلام ظهور کرد دشمنی با آن شروع شد و دشمنی اقتصادی بخشی از آن بود، ماجرای شعب ابی طالب، الان نیز در کشور با همین مشکل مواجه‌ایم)
- و لایزالون یقاتلونکم حتی یردوکم عن دینکم ان استطاعوا^۱
  - یا ایها الذین امنوا ان تطیعوا الذین کفروا یردوکم علی اعقابکم فتتقلبوا خاسرین^۲

جامعه اسلامی همیشه در خطر است

جامعه اسلامی همواره در معرض خطرهای درونی و بیرونی است. خطر بیرونی ناشی از تعرض اجانب و اموری چون تحریم اقتصادی است. خطر بیرونی نیز ناظر به مشکلات درونی به خصوص مشکل نفع پرستی برخی از مردم است که نظام اقتصادی را در معرض آسیب قرار می‌دهد. در آیات قرآن همواره به دشمنی کفار با مسلمانان اشاره شده و عنوان شده که این دشمنی پایدار است تا شما را از دینتان برگردانند: و لایزالون یقاتلونکم حتی یردوکم عن دینکم ان استطاعوا^۳

خطر درونی مهتر از خطر بیرونی

بر اساس مضمون آیات و روایات معصومین، خطر درونی در جامعه اسلامی مهتر از خطر بیرونی است. نمونه این مسأله را می‌توانیم در شکست مسلمانان در جنگ احد مشاهده کنیم. در بینش اسلامی مواجهه با دشمن درونی هوای نفس رمز فلاح و

۱- بقره، ۲۱۷

۲- آل عمران، ۱۴۹

۳- بقره، ۲۱۷

سعادت در دنیا و آخرت است.^۱ پیامبر گرامی اسلام (ص) **جهاد با نفس را جهاد اکبر بر شمردند**. ایشان در خطابه‌ای که برای عده‌ای از یارانشان که از جنگ بر می‌گشتند، فرمودند: آفرین به گروهی که پیکار کوچکتر را سپری کردند و پیکار بزرگتر بر عهده آنان به جای مانده است، گفته شد: ای فرستاده خدا پیکار بزرگتر چیست؟ فرمود: پیکار با نفس.^۲ بزرگترین آسیب در دید امام علی (ع) نیز آسیب درونی است که همان تبعیت از هوای نفس می‌باشد. ایشان دشمن‌ترین دشمنان را نفس انسان می‌دانند که در میان دو پهلوی انسان قرار دارد.^۳

دنیاطلبی عامل شکست مسلمانان در جنگ احد

در نگاه اسلامی دنیاطلبی مهمترین خطر پیش روی جامعه و اقتصاد است. دنیاطلبی یکی از آسیب‌های درونی است؛ دنیاطلبی یعنی مزه دنیا را با حرص و ولع، در دهان مزمه کردن و چرب و شیرین دنیا را قدر دانستن.^۴

شکست مسلمانان در جنگ احد عمدتاً ناشی از ضعف درونی جبهه داخلی بود؛ وضعی که به واسطه پیروی از هوای نفس جهت جمع‌آوری غنایم جنگی به وقوع پیوست. در جنگ احد بعد از آن که خداوند طلیعه پیروزی را نشان داده بود، گروهی به طمع جمع‌آوری غنایم دچار اشتباه شدند و ورق برگشت. ما هم اگر غفلت کردیم،

۱- وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَيَٰنَ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ؛ و اما کسی که از ایستادن در برابر پروردگارش هراسید و نفس خود را از هوس باز داشت، پس جایگاهش همان بهشت است (نازعات: ۴۱).

۲- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع) قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص) بَعَثَ سَرِيَّةً فَلَمَّا رَجَعُوا قَالَ مَرْحَبًا بِقَوْمٍ قَضَوْا الْجِهَادَ الْأَصْغَرَ وَبَقِيَ عَلَيْهِمُ الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ قِيلَ: يَارَسُولَ اللَّهِ وَ مَا الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ؟ فَقَالَ: جِهَادُ النَّفْسِ (لأُمَالِي (للصندوق)، ص ۴۶۶).

۳- قال أمير المؤمنين: أعدى عدوك نفسك التي بين جنبيك؛ دشمن‌ترین دشمنانت، نفس (أماره بالسوء) توست که در میان دو پهلویت قرار دارد (رجب بن محمد حافظ برسی، مشارق أنوار اليقين في أسرار أمير المؤمنين (ع)، ص ۲۵).

۴- همان، ۱۳۷۷

دشمن ما را دور خواهد زد و ضایعه خواهد آفرید. از اول انقلاب تا حالا نگاه کنید، هر جا دور خوردیم، بر اثر چنین غفلتی بوده است. اساس قضیه در درون خود ماست.^۱

شکندگی اقتصاد نفتی کشور

از سال ۱۳۹۱ که تحریم‌های نفتی علیه کشورمان آغاز شد، اقتصاد ما با مشکلات زیادی روبرو شد. نرخ رشد اقتصادی ما پایین آمد، تورم افزایش پیدا کرد، بیکاری بیشتر شد، سرمایه‌گذاری کم شد. چرا چنین اتفاقی افتاد؟ چون اقتصاد ما وابسته به نفت شده است و از درون‌زایی و اتکاء روی پای خود فاصله گرفته است. در این سال‌ها بیش از ۷۰ درصد واردات ما مواد اولیه بوده است که این نشان می‌دهد صنایع ما عمدتاً صنایع مونتاژ هستند و اقتصاد ما نتوانسته به سطح خوداتکایی مطلوب برسد. همین امر ضرورت رفتن به سمت اقتصاد مقاومتی را روشن می‌کند. دشمن چون می‌دانست که اقتصاد ما به نفت وابسته است در دور اول تحریم‌ها بخش نفتی را هدف گرفت و پارس جنوبی را هدف تحریم‌های سنگین خود قرار داد.

تلاش همه کشورها برای مقاوم سازی اقتصادی

تلاش برای مقاوم سازی اقتصاد فقط به ما اختصاص ندارد؛ حتی کشورهای صنعتی دنیا هم به این سمت رفته‌اند، به طور نمونه

- آمریکا حدود ۸۰ درصد تولید ملی‌اش را در داخل انجام می‌دهد و تنها ۲۰ درصد آن به صادرات و واردات خارجی وابسته است. این یعنی آمریکا لنگر اقتصادش را در داخل انداخته است. بعد از به قدرت رسیدن ترامپ تلاش‌هایی برای افزایش درون‌زایی اقتصاد امریکا شده است و حتی برخی پیمان‌های منطقه‌ای با کشورهایی مثل کانادا و مکزیک در معرض تهدید قرار گرفته است.

۱- مقام معظم رهبری، ۱۳۷۰

ترامپ در دیدار با کارکنان شرکت بویینگ گفت ما باید کالای امریکایی مصرف کنیم و کارگر امریکایی را استخدام کنیم

- ژاپن در دهه ۱۹۹۰ به مدت ۷ سال روی صنعت نیمه رساناها سرمایه گذاری ۲ میلیارد دلاری کرد و شرکت های امریکایی را از مشارکت در این پروژه منع کرد. حتی یک بسته فرهنگی برای ترویج مصرف کالای داخلی اجرا کرد که ژاپنی کالای ژاپنی مصرف کن. بعد از گذشت این مدت ژاپن توانست به تولید فلش مموری هایی که امروز ما به وفور از آن استفاده می کنیم، شد.

خائن به میهن

کره جنوبی در دوران آغازین پیشرفت اقتصادی اش، تلاش زیادی برای فرهنگ سازی مصرف کالای داخلی کرد. چانگ یکی از اقتصاددانان کره ای در کتابش می نویسد: در آن زمان در مدارس به ما می گفتند که اسم هر کس کالای خارجی مصرف می کند را در روی تابلوی کلاس به عنوان **خائن به میهن** بنویسید. ایشان می گوید ما وقتی به مهمانی می رفتیم و جلوی ما شکولات خارجی می گذاشتند، آهسته در دلمان می گفتیم **خائن به میهن**.

منبر چهارم: پیش نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی

- **و الو استقاموا علی الطریقه لاسقینا کم ماء غدقا :** و اگر آن‌ها بر طریقه (ایمان) استقامت ورزند ما آن‌ها را با آب فراوان سیراب می‌کنیم^۱
- **قال علی (ع): اعدا عدوک نفسک التی بین جنیک^۲**

پیش نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی

برای تحقق اقتصاد مقاومتی تحقق چهار امر لازم است:

- **توجه به خطر**
- **خودباوری** در زمینه توان مقابله با خطر
- **کسب مهارت** برای مواجهه با خطر
- **تلاش جهادی** برای مقابله با خطر
- اگر ما در **کنار ماری خوابیده باشیم** و از خطر آن اطلاعی نداشته باشیم، هیچ اقدامی نمی‌کنیم و مار ما را نیش خواهد زد. اگر از وجود مار با خبر شویم ولی به توانایی خود برای فرار از خطر و یا مقابله با مار ایمان نداشته باشیم، باز هم سر جای مان خشک مان می‌زند و قربانی نیش مار می‌شویم. حتی اگر به وجود توانایی خود باور داشته باشیم ولی مهارت چگونگی مواجهه با مار را نداشته باشیم، باز هم کاری از پیش نخواهیم برد. هم‌چنین باید نهایت تلاش خود را نیز داشته باشیم تا بتوانیم در اسرع وقت با خطر مقابله کنیم (روحیه و تلاش جهادی)

۱- جن، ۱۶

۲- قال أمير المؤمنين: أعدى عدوك نفسك التي بين جنبك؛ دشمن‌ترین دشمنانت، نفس (أماره بالسوء) توست که در میان دو پهلویت قرار دارد (رجب بن محمد حافظ برسی، مشارق أنوار اليقين في أسرار أمير المؤمنين(ع)، ص ۲۵).

- در اقتصاد مقاومتی هم ما باید نسبت به خطرهای پیش روی اقتصاد کشور آگاه باشیم، هم به ظرفیت‌های کشور برای مقابله با آن ایمان داشته باشیم، از مهارت کافی برای اقدام و عمل برخوردار باشیم و خودمان را توانمند و آماده کنیم، و هم با روحیه و تلاش جهادی بدنبال تقویت اقتصاد جامعه باشیم. این چهار مولفه توجه به خطر، خودباوری و مهارت آموزی و اقدام و عمل چهار عنصر اساسی در اقتصاد مقاومتی است.

گام اول: باور کنیم که در خطریم

یکی از محورهای اصلی اقتصاد مقاومتی این است که باور کنیم که در خطریم. در آیات و روایات همواره خطر دشمن خارجی و دشمن داخلی گوشزد شده است. این که ما در خطر مکر و کید کافران و دشمنان جامعه اسلامی قرار داریم و این که مهمتر از همه ما در مقابل خطر نفس اماره قرار داریم که خطرش حتی بیشتر از دشمن خارجی

است: **اعدا عدوک نفسک التی بین جنیبک**

ما با خطرهای زیادی روبرو هستیم: خطر اقتصاد وابسته به نفت، خطر کم‌آبی، خطر پیر شدن جمعیت، خطر آسیب دیدن فرهنگ کار، خطر گسترش مصرف‌گرایی در جامعه، خطر افزایش فقر و بیکاری و عدم مشارکت عمومی برای حل مشکل، خطر تضعیف فرهنگ انفاق و دستگیری از دیگران، خطر نفوذ ربا در جامعه، خطر فساد، خطر کم‌فروشی

مهمترین خطرهای پیش‌روی ما

کشور ما با خطرهای زیادی روبرو است که باید آن‌ها را جدی گرفت. شاید بتوان گفت که مهمترین خطر پیش‌روی ما آسیب دیدن سبک زندگی اقتصادی ایرانی اسلامی فرهنگ اقتصادی جامعه از جمله فرهنگ کار و تولید، و فرهنگ مصرف‌باشد مهم‌ترین این خطرها را می‌توان در عناوین زیر خلاصه کرد:

- **آسیب دیدن سبک زندگی اسلامی ایرانی:** سبک زندگی ما تحت تاثیر افزایش درآمدهای نفتی کشور، افزایش شهرنشینی و تهاجم فرهنگی غرب از سبک

اسلامی ایرانی فاصله گرفته است. فرهنگ کار و تولید ایرانی تضعیف شده است.

فرهنگ مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی کم در کشور رواج پیدا کرده است

- **وابستگی به نفت و خام‌فروشی:** اقتصاد ما وابستگی زیادی به خام‌فروشی

و به خصوص فروش نفت دارد. تا ۹۰ درصد درآمدهای صادراتی و ۴۰ تا ۵۰

درصد بودجه سالانه دولت را درآمدهای نفتی تشکیل می‌دهد. منبع اصلی

کمک‌های مالی و یارانه‌ها نیز درآمدهای نفتی است.^۱ در سال ۱۳۹۱

هنگامی که با تحریم نفتی مواجه شد، با مشکلات زیادی روبرو شد، نرخ رشد

اقتصادی منفی شد، نرخ تورم بالا رفت، بیکاری افزایش پیدا کرد و

سرمایه‌گذاری کاهش یافت.

- **مشکل ساختار کند اقتصاد دولتی:** اقتصاد ایران از بروکراسی ناشی از

دولتی شدن بیش از حد اقتصاد رنج می‌برد.

- **مشکل پیری جمعیت:** در سال‌های اخیر ما متأسفانه تلاشی همه‌جانبه برای

کنترل جمعیت کشور داشتیم، و الان مشکلات آن در حال نمایان شدن است. در

سال‌های اخیر نرخ باروری به حدود ۱,۶ کاهش پیدا کرده است یعنی هر خانم

بطور متوسط ۱,۶ بچه بدنیا می‌آورد در حالی که باید حداقل ۲ بچه جایگزین

خود و همسرش کند تا مقداری هم بیشتر باشد که بتواند رشد مداوم جمعیت

حفظ شود

- **مشکل کم‌آبی:** کشور ما در یک منطقه خشک واقع شده است و مشکل

کم‌آبی آن جدی است

مشکلات مورد اشاره تنها برخی از مشکلات پیش روی اقتصاد کشور است، کشور

ما با چالش‌های دیگری همچون چالش‌های زیست‌محیطی، آلودگی محیط زیست،

۱- سعید صمدی؛ ابوالفضل یحیی آبادی و معلمی، نوشین، تحلیل تأثیر شوک‌های قیمتی نفت بر متغیرهای اقتصاد

کلان در ایران، ص ۷.

و... روبرو است. برای حل این مشکلات باید همگان از دولت گرفته تا تمامی آحاد مردم باید بسیج شوند.

به کودکانمان خطرهای پیش رو را گوشزد کنیم

در جامعه امروزی ما به کودکانمان خطرات پیش روی اقتصاد کشور را گوشزد نمی‌کنیم. پدر و مادرهای امروزی خود را به آب و آتش می‌زنند که فرزندشان در رفاه باشد و آنچه خودشان نداشتند را بچه‌ها به راحتی در اختیار داشته باشند. همین باعث شده که بچه‌ها پر توقع شوند و توان خوداتکایی‌شان کاهش پیدا کند.

- گفته می‌شود که در کتاب‌های درسی ژاپنی‌ها به بچه‌ها گفته می‌شود که ژاپن کشور کوچکی است، مورد تهاجم اتمی قرار گرفته، منابع طبیعی ندارد، زلزله خیز است و اگر ما بخواهیم موفق شویم باید از نیروی فکر و ذهنمان استفاده کنیم. ولی در کتاب‌های درسی ما مدام گفته می‌شود که ایران کشور پهناوری است، ما مفاخر زیادی داشتیم، ثروت‌های زیرزمینی بسیاری داریم، نتیجه منطقی که بچه‌ها از این نوع بیان می‌گیرند این است که پس خیلی هم نیاز به کار و تلاش نیست.

- متأسفانه همین فرهنگ در رسانه ما هم ترویج می‌شود مثلاً ما فرهنگ شانس و اقبال و خوش آمدن از تعطیلی را ترویج می‌کنیم. برنامه‌های تلویزیونی با قرعه‌کشی‌های میلیونی ذهن کودکان ما را به این سمت می‌برند که کاش آن‌ها هم در این قرعه‌کشی‌ها بدون انجام کار و تلاش برنده شوند. حتی ما برنامه‌ای برای کودکان داشتیم با عنوان **فیتیله جمعه تعطیله** که به صورت ضمنی می‌گوید تعطیلی خوب است. این در حالی است که معصومان (ع)، علما و شرعاً ما تلاش زیادی کردند که فرهنگ کار را نهادینه کنند که: **برو کار**

می‌کن مگو چیست کار

گام دوم: باور کنیم که ما می توانیم

اقتصاد کشور ما ظرفیت‌های زیادی برای مواجهه با خطرهای اقتصادی پیش روی خود دارد. متأسفانه گاهی این ظرفیت‌ها خوب دیده نمی‌شود. این ظرفیت‌ها را می‌توان در چهار دسته جای داد

- **ظرفیت بالای نیروی انسانی:** ۱۰ میلیون فارغ التحصیل دانشگاه، ۴ میلیون دانشجو، جمعیت جوان ۳۱ درصدی، ۶۵ هزار عضو هیئت علمی دانشگاه‌ها، ۱۷ هزار نیروی متخصص در ۵ هزار شرکت دانش بنیان، سومین کشور از نظر تعداد مهندسان، ایران در **پنجره جمعیتی** قرار دارد که بیش از دو سوم جمعیت را جمعیت فعال تشکیل می‌دهند، رتبه ۱۶ جهان از نظر منابع غنی انسانی.
  - **منابع غنی طبیعی:** در اختیار داشتن ۱۰٪ ذخایر نفت جهان، ۱۸٪ ذخایر گاز جهان، داشتن ۶۸ نوع ماده معدنی، ۱۴مین تولید کننده نفت، رتبه ۱۴م تنوع محصولات کشاورزی
  - **موقعیت عالی جغرافیایی:** داشتن ۱۵ همسایه با بازار مصرف ۳۷۰ میلیونی، دسترسی به دریاهای آزاد در جنوب و آب‌های شمال، تنوع اقلیمی بالا و تبدیل شدن به کشوری ۴ فصلی، ظرفیت ۴ هزار کیلومتر سواحل، ترکیب دریا، جنگل و کوه در شمال ایران، قابلیت اتصال کشورهای شوروی سابق به دریا، پل ارتباطی قاره اروپا، آسیا و آفریقا، ظرفیت جاده ابریشم
  - **تاریخ و میراث کهن:** در اختیار داشتن مفاخر زیاد به خصوص شاعران برجسته همچون فردوسی، حافظ و سعدی، میراث مادی و معنوی ایران اسلامی، فرهنگ اسلامی ایرانی و به خصوص فرهنگ عاشورایی، ظرفیت نهادهای اسلامی از جمله نهاد مسجد، وقف، عزاداری اهل بیت
- با وجود این سرمایه‌های عظیم، متأسفانه شاهد رشد روزافزون فقر در این کشور هستیم. به تعبیر حضرت آیت‌الله جوادی آملی (حفظه الله) «فقیر غیر از فاقد» است،

هرگز فقیر را فقیر نگفتند، برای اینکه او مال ندارد، برای اینکه در صدر اسلام این همه افراد بی‌مال بودند که بدر و احد را اداره کردند، فقیر را فقیر می‌گویند برای اینکه **ستون فقراتش شکسته است**.^۱

یعنی مسأله این نیست که ما منابع غنی نداریم، مشکل ما شیوه‌ای است که در مصرف اتخاذ کرده‌ایم و مدیریتی که روی این منابع داریم و فرهنگی که بر ما حاکم شده است، این عوامل باعث شده که نتوانیم از این ظرفیت‌ها استفاده کنیم و حتی گاهی این منابع مانع پیشرفت ما شده است و به اصطلاح با مشکل **نفرین منابع** مواجه شده‌ایم.

گام سوم: تلاش برای توانمندسازی

پیش شرط سوم تحقق اقتصاد مقاومتی این است که افراد جامعه را توانمند سازیم. ما الان نظام آموزشی و تعلیم و تربیتمان خیلی در زمینه توانمندسازی موفق نیست. ما بیشتر به بچه‌ها مجموعه‌ای از اطلاعات حفظی را می‌دهیم و خیلی به آن‌ها مهارت یاد نمی‌دهیم: مهارت تحقیق، مهارت شغل و حرفه و حتی مهارت زندگی.

- توانمندسازی را باید از خانه شروع کرد. باید تلاش کرد بچه‌ها خلاق بار بیایند. بگذارید بچه‌ها در ایام تعطیل سر کار بروند و یک حرفه‌ای را یاد بگیرند. گام بعدی توانمندسازی باید در مدارس صورت بگیرد که کودکان ما بخش زیادی از وقتشان را آنجا می‌گذرانند. رسانه ملی هم باید به این کار کمک کند، تولید برنامه‌های تفریحی صرف کافی نیست، رسانه ملی باید بتواند به توانمندسازی افراد جامعه کمک کند و این را می‌توان با استفاده از هنر انجام داد.

گام چهارم: استقامت و تلاش جهادی

در آیه ۱۶ سوره جن خداوند متعال وعده می‌دهد که اگر در راه راست استقامت ورزید خداوند شما را با امدادهای غیبی یاری می‌دهد. در این آیه بر لزوم استقامت و پایداری در راه حق تأکید شده است. این همان است که به عنوان فرهنگ جهادی از آن یاد می‌کنیم که در قرآن و روایات بر آن تأکید شده است. سه محور فرهنگ جهادی تلاش مجدانه، اقدام در راه خدا و تلاش برای خدا و با نیت الهی است.

۱- آیت الله جوادی آملی، تبیین الگوی نظری اقتصاد مقاومتی، مشرق نیوز.

منبر پنجم: چه اقتصادی مقاوم است؟

(اقتصادی مقاوم است که بتواند روی پای خودش بایستد، درونزا باشد، عدالت بنیان

باشد، دانش بنیان باشد، فرهنگ و سبک زندگی درستی داشته باشد)

- قال الصادق (ع): **شراء الدقيق ذل و شراء الحنطة عز و شراء الخبز فقر:**

خرید آرد ذلت است، خرید گندم عزت است و خرید نان موجب فقر است^۱

- **الذين اذا انفقوا لم يسرفوا و لم يفتروا و كان بين ذلك قواما^۲**

اقتصاد مقاوم باید روی پای خودش بایستد

اقتصادی مقاوم است که بتواند روی پای خودش بایستد؛ به بیگانگان متکی نباشد. یعنی ساختمان اقتصاد باید روی بتون محکم بنا شود که به راحتی نلرزد. البته مردمی که در این ساختمان زندگی می کنند هم باید مقاوم باشند. یعنی هم ساختمان اقتصاد مقاوم باشد و هم مردمش.

گندم بخرید، نه نان و حتی آرد

در روایات زیبایی که در ابتدا بیان شد، به نکته جالبی اشاره شده است. امام صادق (ع) می فرماید که **اگر کسی نان بخرد، فقیر می شود؛ اگر آرد بخرد به ذلت و خواری می افتد، ولی اگر گندم بخرد، عزت می یابد.** این روایت به نکته مهمی اشاره می کند و آن این است که افراد جامعه اسلامی باید سعی کنند که در گیر کسب و کار و تولید ارزش افزوده شوند. متأسفانه این فرهنگ در جامعه ما ضعیف شده است.

۱- تهذیب الاحکام شیخ طوسی، ج ۷، ص ۱۶۳

۲- فرقان، ۶۷

قبلا حتی در شهرها، خانم‌های خانه‌دار تنور نان داشتند و در منزل نان می‌پختند، اما الان حتی روستاییان ما هم در صف خرید نانواپی می‌ایستند.

اگر به این روایت در سطح اقتصاد جامعه اسلامی نگاه کنیم، پیامش این است که اقتصاد جامعه اسلامی نباید متکی به واردات محصولات خارجی باشد. اگر هم می‌خواهیم واردتی داشته باشیم، باید مواد اولیه وارد کنیم و آن را تبدیل به محصول کنیم. نه این که به سمت مصرف کالای خارجی برویم و یا حتی صنعت مونتاژ داشته باشیم. بر اساس پیام روایت امام صادق، چنین کاری باعث ذلت و فقر جامعه اسلامی است. این همان نکته‌ای است که ما در اقتصاد مقاومتی از آن با عنوان درون‌زایی یاد می‌کنیم. یعنی اقتصادی که می‌تواند ارزش خلق کند، اقتصادی که متکی به درون است.

چه اقتصادی خوداتکاء است ؟

چه اقتصادی می‌تواند خوداتکا باشد و در معرض آسیب نباشد. مهمترین ویژگی‌های یک اقتصاد متکی بر خود این است که **درون‌زا** باشد (یعنی بر توان داخلی متکی باشد) و در عین حال **برون‌گرا** (یعنی از ظرفیت بیرون و اقتصاد جهانی هم استفاده کند)؛ **عدالت بنیان** باشد (یعنی در آن فقر و شکاف طبقاتی نباشد)، **مردمی** باشد (یعنی ثروت‌های اقتصادی در دست گروهی محدود نچرخد بلکه به در اختیار عموم مردم باشد)؛ **دانش بنیان** باشد (یعنی خلق ثروت از محل دانش و دانایی باشد نه فروش منابع طبیعی)، در آن **فرهنگ جهادی** حاکم باشد (یعنی فرهنگ کار و تلاش مضاعف برای خدا و در راه خدا)

ویژگی‌های محوری اقتصاد مقاومتی

درون‌زایی در عین برون‌گرایی: اقتصادی می‌تواند روی پای خود بایستد که لنگر کشتی اقتصاد را در داخل بیندازد و در عین حال از ظرفیت‌های اقتصاد جهانی هم استفاده کند: این یعنی درون‌زایی در عین برون‌گرایی. اقتصادی می‌تواند مستحکم

باشد که بتواند در درون کشور کالا و خدمت تولید کند، مصرف داخلی را تامین کند و مازادش را هم صادر کند. این یعنی ترکیب درون‌زایی و برون‌گرایی است.

عدالت بنیانی: در یک اقتصاد مقاومتی نباید شکاف طبقاتی باشد، نباید فقر باشد، نباید بی عدالتی باشد: قال علی (ع) الله الله فی الفقرا و المساکین فشار کوهم فی معایشکم^۱؛ قال علی (ع) ان الله فرض فی اموال الاغنیاء اقوات الفقراء^۲

دانش بنیانی: اقتصادی می‌تواند در رقابت‌های شدید امروز جهانی دوام بیاورد که از محل دانش تولید ثروت کند. در روایات داریم که العلم سلطان یعنی دانش مایه سلطه و قدرت فرد و جامعه می‌شود

مردمی بودن: یک اقتصاد مقاوم باید مردمی باشد، اقتصاد مردمی به معنای اقتصاد خصوصی در دست تعداد محدودی افراد ثروتمند نیست؛ بلکه باید عموم مردم در اقتصاد حضور داشته باشند. در چنین اقتصادی دولت باید عمدتاً نظارت کند و اقتصاد را مدیریت کند.

فرهنگ جهادی: گسترش فرهنگ و رویکرد جهادی یکی از مشخصه‌های خاص اقتصاد مقاومتی است. این رویکرد باعث می‌شود که فعالیت‌های اقتصادی رنگ خدایی بگیرند و از آفت‌های خودخواهی در فعالیت‌های اقتصادی کاسته شود. این رویکرد ما را به سبک زندگی سازگار با اقتصاد مقاومتی می‌رساند

سبک زندگی اقتصادی سازگار با اقتصاد مقاومتی

تحقق اقتصاد مقاومتی سبک زندگی خاص خود را می‌طلبد، سبک زندگی که ریشه در الگوی فعالیت اقتصادی اسلامی داشته باشد. متأسفانه این روزها ما از سبک زندگی اسلامی فاصله زیادی گرفتیم. فرهنگ کسب و کار ما دچار مشکل شده است.

۱- تحف العقول، ص ۱۴۰

۲- نهج البلاغه، کلمات قصار، ش ۳۲۸.

فرهنگ روزی حلال کم‌رنگ شده است. وجدان کاری و انصاف در بازار و محل کار ما کمتر مشاهده می‌شود. برخی آفات اقتصادی همچون کم‌فروشی، رباخوری و تقلب در میان ما رایج شده است. از سوی دیگر، مصرف‌گرایی، چشم و هم‌چشمی و عدم توجه به حقوق دیگران هم در بین ما رواج پیدا کرده است.

از نگاه اسلام اقتصادی مقاوم است که در میان مردمش فرهنگ کسب و کار حلال و طیب رواج داشته باشد؛ همه اهل انصاف باشند؛ مصرف‌گرایی رواج نداشته باشد؛ و مردم اهل گذشت و انفاق باشند. در یک کلام سبک زندگی باعث مقاومت نظام اقتصادی می‌شود که متعادل باشد. در کلام قرآنی گاهی از این وضعیت با عنوان وضعیت قوام یاد می‌شود. در برخی روایات هم بحث میانه‌روی و اعتدال مطرح شده است.

سه ارزش در سبک زندگی اقتصادی متعادل اسلامی

سبک زندگی اقتصادی متعادل اسلامی بر پایه سه نوع ارزش به هم پیوسته بنا شده است: اول، ارزش کار جهادی خستگی‌ناپذیر برای تولید کالاها و خدمات حلال و طیب اسلام دوم، تنظیم مصرف در حد کفاف همراه با اعتدال و قناعت سوم، بخشش مازاد درآمد در راه خداوند

سبک زندگی اسلامی ایرانی دستاوردهای فوق‌العاده‌ای دارد. ترویج هم‌زمان فرهنگ کار جهادی، قناعت در مصرف و ایثارگری در انفاق باعث می‌شود که نه تنها بتوان به رشد و توسعه دست یافت، بلکه این رشد و توسعه پایدار و مستحکم نیز باشد. چرا که مردم با تولید جهادی و مصرف معتدل نه تنها باعث افزایش کالاها و خدمات تولیدی می‌شوند، بلکه از فشار زیاد به منابع و تخریب محیط زیست اجتناب می‌کنند. انفاق همگانی نیز تحقق فقرزدایی و تقویت عدالت اجتماعی را تضمین می‌نماید.

امیر المومنین نمونه عالی سبک زندگی اقتصادی اسلامی

امیر المومنین نمونه برجسته سبک زندگی اقتصادی اسلامی است. ایشان بسیار پر کار و سخت کوش بود. زیرگرمای داغ با تمام توان کار می کرد، چاه و قنات حفر می کرد، نخلستان دایر می کرد. در عین حال هنوز عرق شان خشک نشده، نخلستان ها و چاه ها را در راه خدا وقف می کرد. در مصرف هم به شدت میانه رو و قانع بود. داستان نان و نمک ایشان معروف است که ایشان در شب قبل از ضربت خوردن از دخترش می خواهد که شیر را از سر سفره بردارد و تنها به نان و نمک اکتفا می کند. حضرت به دخترش می گوید چه زمانی دیدی که علی بیش از یک نان و یک خورش در سر سفره اش باشد. حضرت از سوی دیگر، شب ها کیسه نان و خرما بر دوش می گیرد و فقرا و یتیمان را مورد تفقد قرار می دهد.

امیر المومنین (ع) الگوی کاملی از سبک زندگی اقتصادی اسلامی است. در تولید و کار پر تلاش و خستگی ناپذیر است، و جهادی کار می کند. در مصرف میانه رو و معتدل است و به واسطه اینکه زمامدار جامعه اسلامی است حتی کمتر از متوسط مردم مصرف می کند. از سوی دیگر بسیار سخی و بخشنده است و از فقرا دستگیری می کند. این یعنی سبک زندگی اقتصادی که می تواند به مقاوم شدن اقتصاد جامعه کمک کند.

مدل مشارکت مردمی آیت الله شاه آبادی

آیت الله شاه آبادی (ره) استاد عرفان حضرت امام خمینی (ره) حدود ۸۰ سال قبل در کتابی با عنوان شذرات المعارف مدلی از یک شرکت اسلامی ارائه می کند و آن را شرکت مخمس می نامد. ایشان این مدل را برای مقابله با شرکت های سرمایه سالار ارائه می دهد که در آن ها عملا کارگران سهمی از تولید نمی برند. شرکت مخمس پیشنهادی آیت الله شاه آبادی به دنبال گسترش عدالت در جامعه اسلامی در عین پیشرفت و رشد اقتصادی است.

ساختار پیشنهادی شرکت بسیار جالب است. در طرح آیت الله شاه آبادی، منافع شرکت به پنج قسمت تقسیم می‌شود:

- یک پنجم به پرداخت قرض الحسنه اختصاص می‌یابد
- یک پنجم برای کمک به تبلیغ دین خرج می‌شود
- سه پنجم باقی مانده نیز به صاحبان سرمایه و کارگران شرکت که در آن سهم هستند اختصاص می‌یابد. البته بخشی از سود می‌تواند به سرمایه شرکت اضافه شود. مدل مشارکت کارگران در سود شرکت‌های تولیدی در برخی از کشورها اجرایی شده است. به طور نمونه، یک کشیش کاتولیک یک مدل کارگر-مالک (که کارگران مالک شرکت‌اند و از سود آن سهم می‌برند) با عنوان موندراگون در اسپانیا ایجاد کرده است. این شرکت بسیار موفق بوده است و حتی در بحران مالی ۲۰۰۸ هم آسیب ندید. شرکت به قدری قوی شده که هم اکنون ۲۵۶ بنگاه را در اختیار دارد و حتی اقدام به تاسیس بانک و دانشگاه نیز کرده است.^۱

۱- برای اطلاعات بیشتر مراجعه شود به کتاب: احمد علی یوسفی، مبانی و مدل‌های مشارکت مردمی در اقتصاد مقاومتی، نشر مقاومت، ۱۳۹۵.

منبر ششم: سبک زندگی اقتصاد مقاومتی-سبک زندگی متکی بر فرهنگ جهادی

(اقتصادی مقاوم است که مردمش مقاوم باشند لازمه این امر گسترش سبک زندگی

اسلامی مبتنی بر فرهنگ جهادی)

- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): الْكَادُّ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: کسی که برای
امرار معاش خانواده سخت می کوشد، همانند مجاهد در راه خداوند است.^۱

سبک زندگی اقتصادی اسلامی مبتنی بر فرهنگ جهادی

در اقتصاد مقاومتی سبک زندگی باید مبتنی بر فرهنگ جهادی باشد. جهاد یک کلید
واژه قرآنی و روایی است که بسیاری از ارزش‌های والای اسلامی در آن نهفته است. لازمه
فرهنگ جهادی (الف) **سخت کوشی**، (ب) **حرکت در مسیر خدا** و (ج) **فعالیت
برای خدا** است. مفهوم جهاد تنها به جنگ و پیکار در کارزار جنگ اختصاص ندارد،
بلکه حتی در اقتصاد و فضای کسب و کار هم اسلام از جهاد اقتصادی سخن می گوید.
این یکی از نقاط برجسته اقتصاد اسلام است که کمتر به آن توجه شده است.

مفهوم گسترده جهاد در آیات و روایات معصومین

هنگامی که در قرآن و روایات از جهاد در راه خدا سخن به میان می آید منظور
فقط جهاد نظامی^۲ نیست. جهاد در رویکرد اسلامی گسترده و وسیعی دارد و شامل

۱- (بحار الانوار، ج ۱۰۰، باب ۱)

۲- (قاتلوا فی سبیل الله: بقره: ۱۹۰)

پشتیبانی مالی جنگ (جاهدوا باموالهم و انفسهم، حجرات: ۱۵)^۱، مبارزه با نفس (جهاد اکبر)، جهاد در علم، سیاست، عبادت، فرهنگ‌سازی ارزش‌های اجتماعی و بالاخره جهاد اقتصادی می‌شود.^۲

در نگاه قرآن و روایات،

- علم آموزی نوعی جهاد علمی است: حضرت علی (ع): «الشَّاهِدُ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: جوینده علم همانند مجاهد در راه خدا است».^۳
- خوب شوهرداری کردن زن نوعی جهاد اجتماعی است: جهاد المرئه حسن التبعل
- عبادت در راه خداوند یک جهاد عبادی است: الصَّوْمُ فِي الْحَرِّ جِهَادٌ: روزه در هوای گرم، جهاد است.^۴
- ایستادن در مقابل حاکمان جور یک جهاد سیاسی است: قال رسول الله (ص): إِنَّ أَفْضَلَ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ عَدْلٌ عِنْدَ إِمَامٍ جَائِرٍ: برترین جهاد سخن عادلانه نزد حاکم ستمکار است.^۵
- مبارزه با نفس هم جهاد است (پیامبر اکرم (ص): أَفْضَلُ الْجِهَادِ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْهِ)
- تلاش و کوشش برای تامین روزی حلال خانواده نیز جهادی اقتصادی است: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): الْكَادُ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.^۶

۱- إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ... وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ: مومنان کسانی هستند که به خداوند و پیامبرش ایمان دارند،... در راه خداوند با مال و جانشان مبارزه می‌کنند (حجرات، ۱۵).

۲- محمد جواد توکلی و سید حمید جوشقانی، جهاد اقتصادی، مبانی، راهبردها و شاخص‌ها، ص ۲۰-۳۴.

۳- بحارالانوار، ج ۱، ص ۱۷۹

۴- بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۲۵۷

۵- کلینی، ج ۵، ص ۶۰

۶- بحارالانوار، ج ۱۰۰، باب ۱

معصومین (ع) تلاش کرده‌اند که با توجه به ذهنیت مردم از جهاد و ثواب و آثار مترتب بر آن، جهاد را در مفهوم گسترده آن مطرح کنند. این بدین معنا است که یک مسلمان تیزهوش باید همه فعالیت‌هایش را به جهاد در راه خداوند تبدیل کند، چه زمانی که در با دشمن بیرونی می‌جنگد، چه زمانی که با نفس اماره خود درگیر است، چه زمانی که در خانه شوهرداری می‌کند، چه زمانی که در دانشگاه مشغول تحصیل است، و چه زمانی که در کارخانه مشغول کار و فعالیت اقتصادی است. اسلام سعی می‌کند فرهنگ جهاد و سخت‌کوشی بانی‌الهی و در مسیر مستقیم‌الهی را در همه عرصه‌های زندگی بشر ترویج نماید. ترویج جهاد در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی موجب تقویت ابعاد معنوی و الهی در زندگی بشر می‌شود و مانع از غرق شدن او در مادیات می‌شود.

جهاد اقتصادی

در روایات ما تلاش برای کسب روزی حلال جهت تامین معاش خانواده به عنوان جهاد معرفی شده است.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): الْكَادُ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: کسی که برای امرار معاش خانواده سخت می‌کوشد، همانند مجاهد در راه خداوند است.^۱

ویژگی‌های جهاد اقتصادی

در جهاد اقتصادی سه ویژگی مهم مطرح است:

- اول، **کمیت و کیفیت فعالیت اقتصادی** است که باید به شکلی مستمر، خستگی‌ناپذیر و مداوم باشد

۱- بحارالانوار، ج ۱۰۰، باب ۱

- دوم، **مسیر فعالیت اقتصادی** که باید در راه مستقیم مورد پسند خداوند باشد، یعنی **کسب روزی حلال و طیب**
- سوم، **جهت و نیت فعالیت اقتصادی** است که باید برای کسب رضایت الهی باشد؛ یعنی **قربه الی الله**

به بیان ساده، جهاد اقتصادی داری سه ویژگی (۱) تلاش مستمر (پرتلاشی)، (۲) فعالیت در راه خدا (خدایی بودن مسیر حرکت) و (۳) تلاش برای خدا (قصد قربت و نیت الهی) است: یعنی کار مجدانه و خستگی ناپذیر «در راه خدا» و «برای خدا»^۱.

آثار و کارکردهای جهاد اقتصادی

وقتی فعالیت‌های اقتصادی ما رنگ خدایی گرفت، بسیاری از آفت‌های اقتصادی که هم اکنون درگیر آن هستیم از بین می‌رود، کم فروشی از بین می‌رود، کم کاری و عقب انداختن کار مردم از بین می‌رود، رباخواری و رشوه خواری از بین می‌رود. فرهنگ جهادی یعنی همان روحیه تقدس جهاد نظامی وارد عرصه بازار کسب و کار هم می‌شود. امامان معصوم (ع) به عنوان مهندسان فرهنگی جامعه اسلامی سعی کرده‌اند از قداست جهاد در اسلام برای مدیریت فرهنگی اقتصاد جامعه نیز استفاده کنند

شکل‌گیری روحیه جهادی باعث می‌شود که افراد هیچ وقت احساس شکست و سرخوردگی از کار خود نکنند. در فرهنگ اسلامی ما در جهاد به یکی از «احدی الحسنین»^۲ می‌رسیم یا موفق می‌شویم که اجر می‌بریم و یا موفق نمی‌شویم که باز هم اجر و ثواب در انتظار ماست چون به وظیفه خود عمل کرده‌ایم.

۱- مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرمایند: جهاد اقتصادی الزاماتی دارد؛ اولاً، روحیه جهادی لازم است؛ یعنی کار را برای خدا، با جدیت و به صورت خستگی ناپذیر انجام دهیم، نه فقط به عنوان اسقاط تکلیف، دوم، استحکام معنویت و روح ایمان و تدین در جامعه است

۲- توبه، ۵۲

ضرورت اصلاح سبک زندگی اقتصادی

شاید بتوان گفت ریشه اصلاح مسائل اقتصادی بر اساس نگاه اسلام و به تعبیر مقام معظم رهبری «اقتصاد مقاومتی»، در «اصلاح فرهنگ اقتصادی»، «تغییر سبک زندگی مردم»، «اصلاح الگوی مصرف» و «توسعه فرهنگ کار و تلاش» و «تولید ملی» است. در یک جمله می‌توان گفت: «ریشه اقتصاد مقاومتی در اصلاح سبک زندگی بر اساس الگوی اسلامی و ایرانی است.»

زمانبر بودن اصلاح سبک زندگی

تغییرات سبک زندگی اقتصادی به واسطه مبتنی بودن بر متغیر پایدار فرهنگ بسیار کند صورت می‌گیرد. برخی از محققان سبک زندگی معتقدند تغییرات یک فرهنگ یا سبک زندگی ممکن است بیش از صد سال طول بکشد. اگر تجمل‌گرایی در یک جامعه‌ای به یک فرهنگ تبدیل شد، به این راحتی نمی‌توان آن را ریشه کن کرد. توجه به این نکته از این جهت مهم است که ما برای ترویج فرهنگ و سبک زندگی اسلامی ایرانی باید صبر و حوصله داشته باشیم و هیچ وقت از کار و تلاش خسته نشویم.

مسئولیت هریک از ما در مقابل شکل‌گیری سبک‌های زندگی غلط

متأسفانه بسیاری از ما از تاثیر رفتارمان بر خانواده‌مان و جامعه غافلیم و یا با انفعال در مقابل شکل‌گیری سبک‌های زندگی غلط عملاً آن را می‌پذیریم. وقتی ما یک مهمانی تجملی برگزار می‌کنیم و یا عروسی پر خرجی برای فرزندانم برگزار می‌کنیم، عملاً ما هم داریم به شکل‌گیری یک فرهنگ تجمل‌گرایی کمک می‌کنیم. اسلام به ما می‌گوید هم خودتان بدنبال ترویج سبک‌های زندگی اقتصادی غلط نباشید و هم دیگران را در این زمینه امر به معروف و نهی از منکر کنید. این مورد اخیر که بسیار کم‌رنگ شده است. ما گاهی می‌بینیم که افراد درگیر کم‌فروشی، رباخواری و بسیاری از آفت‌های اقتصادی می‌شوند ولی به آن‌ها تذکر نمی‌دهیم، مقابل آن‌ها نمی‌ایستیم. وقتی این

فعالیت‌ها تکرار شد و کسی هم تذکر نداد، این کار کم کم تبدیل به یک فرهنگ می‌شود و در ادامه مقابله با آن بسیار مشکل است.

پیامبر اعظم (ص) می‌فرماید: **مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْتَقِصَ مِنْ أَجْرِهِمْ شَيْءٌ. هُوَ كَسِ سُنَّتِ حَسَنَةٍ مِنْ خُودِهَا بِغَيْرِ بَغْذَارَةٍ، لِأَنَّهَا كَانَتْ مِنْ خُودِهَا بِغَيْرِ بَغْذَارَةٍ، لِأَنَّهَا كَانَتْ مِنْ خُودِهَا بِغَيْرِ بَغْذَارَةٍ.**

فرهنگ‌سازی را از خانه شروع کنید

فرهنگ‌سازی اقتصادی و اصلاح سبک زندگی را باید از خانه آغاز کرد. همچنین باید فکری هم به حال مدرسه کرد چرا که مدرسه خانه دوم بچه‌ها است و می‌توان از ظرفیت آن برای فرهنگ‌سازی استفاده کرد. در محل کار هم می‌تواند مبلغ اقتصاد مقاومتی بود. هر یک از ما می‌تواند مروج حمایت از تولید ملی باشد، مروج صرفه جویی باشد، مروج کار و تلاش باشد.

مطالبه‌گری عمومی اقتصاد مقاومتی مصداقی از امر به معروف و نهی از منکر

در اسلام امر به معروف و نهی از منکر دایره وسیعی دارد و شامل امور اقتصادی هم می‌شود. هر یک از ما باید در مورد اقتصاد مقاومتی مطالبه‌گری داشته باشیم هم از مسئولان و هم از همکارانمان و هم از اقوامان. باید از همه کسانی که می‌توانیم بر آن‌ها اثر بگذاریم این مطالبه‌گری را داشته باشیم. این امر به معروف و نهی از منکر اقتصادی می‌تواند به تصحیح سبک زندگی ما و فرزندانمان کمک نماید.

منبر هفتم: الگوی کار و تولید در اقتصاد مقاومتی

(الگوی کار و تولید در اقتصاد مقاومتی مبتنی بر پرکاری و پرهیز از تنبلی، طلب روزی

حلال و طیب و اعتدال در طلب امور مادی است)

- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلَّهُ عَلَى النَّاسِ؛ کسی که زحمت خود را بر دوش دیگران بیفکند و از حاصل زحمات دیگران برخوردار شود، ملعون است.^۱
- امام علی (ع): إِنَّ الْأَشْيَاءَ لَمَا از دَوَجَتْ از دَوَجَ الْكَسَلُ وَالْعَجْزُ فَنَتَجَا بَيْنَهُمَا الْفَقْرُ؛ چون کسالت و ناتوانی با هم جمع گردند فقر را به دنبال می آورند.^۲

سه ویژگی الگوی کار و تولید در اسلام

الگوی کار و تولید در اسلام سه ویژگی عمده دارد:

اول، لزوم تلاش تمام افراد برای تامین معاش و پرهیز از تنبلی (پرکاری و پرتلاشی)

دوم، ضرورت حلال و طیب بودن درآمد کسب و کار (روزی حلال و طیب)

سوم، اعتدال در کسب و کار و پرهیز از حرص و طمع در مال اندوزی (اعتدال)

۱- الکافی، ج ۵، ص ۷۲

۲- کافی، ج ۵، ص ۸۶

ویژگی اول: تلاش برای آبادانی زمین، پرکاری و پر تلاشی

تأکید اسلام بر تولید و کسب و کار

در آیات قرآن و روایات معصومین تأکید زیادی بر تلاش برای آبادانی زمین و افزایش تولیدات و پرکاری شده است. در آیه ۶۱ سوره هود می‌خوانیم:

- هو انشاء کم من الارض و استعمر کم فیها: یعنی خداوند شما را از زمین افرید و آبادانی آن را به شما واگذار کرد

برای آبادانی زمین باید تلاش و کوشش کرد. این امر با تن پروری و بیکاری سازگار نیست.

کیسه‌های خرما یا درختان آینده

امام باقر (ع) فرمود: روزی مردی، امیرمؤمنان علی (ع) را سوار بر شتری که کیسه‌ای بر آن بود، دید که عبور می‌کرد، پرسید: ای ابوالحسن (ع) این بار چیست؟ آن حضرت در پاسخ فرمود: مائة الف عذق ان شاء الله؛ اگر خدا بخواهد صد هزار درخت خرما. آن مرد تعجب کرد که درخت خرما روی شتر؟

حضرت فرمود که اینها صد هزار دانه خرماست که می‌خواهم بکارم. ایشان آن‌ها را در زمینی کاشت همه آن‌ها به صورت درخت در آمد و حتی یک دانه از هسته آن‌ها تباه نشد و به این ترتیب حضرت در یکی از باغ‌های خود یک نخلستان خرما صد هزار درختی را پدیدار نمودند.^۱

منفور بودن بیکاری تن پروری در اسلام

در روایات معصومین (ع) از انسان بیکار به عنوان ملعون یاد شده است که مورد تنفر خداوند است.

۱- فروع کافی، ج ۵، ص ۷۵

- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلْمَهُ عَلَى النَّاسِ؛ کسی که زحمت خود را بر دوش دیگران بیندازد و از حاصل زحمات دیگران برخوردار شود، ملعون است.^۱
- مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ (ع) إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَبْغِضُ الْعَبْدَ الْفَارِغَ؛ همانا خداوند، بنده بیکار را دشمن می‌دارد.^۲
- امام باقر (ع): من بیزارم از کسی که عذر تراشی می‌کند و سراغ کسب و کار نمی‌رود، و (در خانه) بر پشت دراز می‌کشد و می‌گوید: «خدایا! به من روزی عطا کن!»؛ و سروریز شدن در اطراف کره زمین (برای کسب و کار را) و درخواست از فضل خدا را وامی‌نهد؛ در حالی که مورچه از خانه‌اش به طلب روزی خارج می‌شود (و روزی‌اش را با تلاش به دست می‌آورد).^۳

دعای فرد بیکار مستجاب نمی‌شود

بیکاری بقدری در اسلام مذموم است که دعای فرد بیکار مستجاب نمی‌شود نقل شده که امام صادق (ع) از احوال یکی از یارانش به نام عمر بن مسلم، خبیر می‌گیرد؛ به حضرت می‌گویند: او به عبادت خدا روی آورده و کار و تجارت را ترک کرده است. امام (ع) فرمود: او مگر نمی‌داند که هر کس کار خود را در طلب معاش ترک نماید، دعای مستجابی در پیشگاه الهی نخواهد داشت.^۴

۱- الکافی، ج ۵، ص ۷۲

۲- من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۹

۳- امام باقر (ع) می‌فرماید: «أَنْتِي أَجِدُنِي أَمَقَّتُ الرَّجُلُ مَتَعَدَّرَ الْمَكَايِبِ، فَيَسْتَلْقِي عَلَيَّ قَفَاهُ وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي، وَيَدْعُ أَنْ يَنْتَشِرَ فِي الْأَرْضِ وَيَلْتَمِسَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ، فَالذَّرَّةُ تَخْرُجُ مِنْ حُجْرِهَا تَلْتَمِسُ رِزْقَهَا؛

۴- کافی، ج ۵، ص ۸۴

کم ارزش بودن فرد بیکار در نگاه پیامبر اعظم (ص)

رسول گرامی اسلام (ص) هرگاه به مردی نگاه می کرد و از دیدن او خرسند می شد، می پرسید: شغلی دارد؟ اگر می گفتند: نه، می فرمود: از چشمم افتاد^۱ از نگاه امام باقر (ع)، مردی که در کار دنیايش كسل و بی حال است، در کار آخرتش كسل تر خواهد بود^۲. امام صادق (ع) در مورد فرد فقیری که در خانه مشغول عبادت بود و دیگران زندگی اش را تامین می کردند، فرمود: سوگند به خدا کسی که هزینه او را تامین می کند، از او عابدتر است^۳

روحیه تنبلی و تن پروری در جامعه منجر به افزایش بیکاری و به تبع افزایش فقر^۴ و محرومیت از بهره دنیا و آخرت^۵ می شود.

- امام کاظم (ع): ایاک و الکسل و الضجر فانهما یمنعانک من حظک من الدنیا و والاخره: بر تو باد که از سستی و تنبلی دوری کنی، همانا این دو موجب محرومیت تو از بهره دنیا و آخرت می گردد.^۶

۱- رَوَى ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِذَا نَظَرَ إِلَى الرَّجُلِ فَأَعْجَبَهُ فَقَالَ هَلْ لَهُ حِرْفَةٌ فَإِنْ قَالُوا لَا قَالَ سَقَطَ مِنْ عَيْنِي (بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۹).

۲- إِنْ لَأَبْغَضَ الرَّجُلُ أَوْ أَبْغَضَ لِلرَّجُلِ أَنْ يَكُونَ كَسَلَانًا [كَسَلَانًا] عَنْ أَمْرِ دُنْيَاهُ وَمَنْ كَسِلَ عَنْ أَمْرِ دُنْيَاهُ فَهُوَ عَنْ أَمْرِ آخِرَتِهِ أَكْسَلُ (کافی، ج ۵، ص ۸۵).

۳- سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ وَآنَا عِنْدَهُ فَقِيلَ لَهُ أَصَابَتْهُ الْحَاجَةُ قَالَ فَمَا يَصْنَعُ الْيَوْمَ قِيلَ فِي الْبَيْتِ يَعْبُدُ رَبَّهُ قَالَ فَمَنْ أَيْنَ قُوَّتُهُ قِيلَ مِنْ عِنْدِ بَعْضِ إِخْوَانِهِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع وَاللَّهِ لَلَّذِي يَقُوَّتُهُ أَشَدُّ عِبَادَةً مِنْهُ (کافی، ج ۵، ص ۷۸).

۴- امام علی (ع): إِنَّ الْأَشْيَاءَ لَمَّا ازْدُوَجَتْ ازْدُوَجَ الْكَسَلُ وَالْعَجْزُ فَنَتَجَا بَيْنَهُمَا الْفَقْرُ؛ چون كسالت و ناتوانی با هم جمع گردند فقر را به دنبال می آورند. (کافی، ج ۵، ص ۸۶).

۵- امام کاظم (ع): ایاک و الکسل و الضجر فانهما یمنعانک من حظک من الدنیا و والاخره: بر تو باد که از سستی و تنبلی دوری کنی، همانا این دو موجب محرومیت تو از بهره دنیا و آخرت می گردد (همان، ص ۸۵).

۶- همان، ص ۸۵

علی بن ابی حمزه گوید: امام کاظم (ع) را دیدم که مشغول کار و فعالیت در زمین خودش بود به گونه‌ای که عرق بر بدنش جاری بود به او عرض کردم فدایت شوم دیگران کجا هستند که شما این گونه به زحمت افتادید؟ حضرت فرمودند: ای علی! کسی که بهتر از من و پدرم بود با دست خود در زمین کار می‌کرد. عرض کردم: او چه کسی بود؟ امام (ع) فرمود: رسول خدا امیرالمومنین (ع) و پدران من همه با دست خود کار می‌کردند و البته کار کردن عمل پیامبران و جانشینان آن‌ها و بندگان شایسته خداوند است.

سخت کوشی امام باقر در گرمای مدینه

محمد بن منکدر می‌گوید که روزی در هوایی گرم، اطراف مدینه، ابو جعفر محمد بن علی (ع) (امام باقر (ع)) را دیدم. وی برای کار کردن از مدینه بیرون آمده بود. با خود گفتیم: «سبحان الله! بزرگی از بزرگان قریش در چنین هوای گرمی و با چنین حالی در طلب دنیااست، باید نزد وی بروم و او را موعظه کنم.» پس به او نزدیک شدم و سلام کردم. وی در حالی که عرق می‌ریخت پاسخ سلامم را داد. پس به او گفتم: «آیا بزرگی از بزرگان قریش در چنین هوا و شرایط دشواری به دنبال دنیااست؟! اگر در چنین حالی اجل تو فرا برسد چه خواهی کرد؟» او در پاسخ گفت: «اگر در چنین حالتی مرگم فرا برسد، در شرایطی فرا رسیده است که من در حال اطاعت از خداوند هستم؛ چرا که بر اثر این کار و کوشش، خود و خانواده خود را از تو و مردم بی‌نیاز می‌سازم. من از آن می‌ترسم که مرگم در حالی فرا برسد که به نافرمانی خدا مشغول باشم.»

محمد بن منکدر با شنیدن چنین پاسخی، عرض کرد: «خدا تو را از رحمت خویش برخوردار سازد، راست گفتی. من خواستم تو را موعظه کنم؛ اما شما مرا موعظه کردی.»^۱

۱- وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۹ و ۲۰.

نهی حضرت داود از ارتزاق از بیت المال

در حدیث قدسی آمده است: خداوند به داوود (ع) وحی کرد: «تو بنده خوبی هستی، اما از بیت المال ارتزاق می کنی و با دست کسب و کار نمی کنی!» پس داوود (ع) چهل صبح گریه کرد تا آنکه خداوند به آهن وحی کرد که برای بنده من داوود، نرم شو! پس خداوند [بدین گونه] آهن را برایش نرم ساخت، و او [از آن پس شروع به کار کرد، بدین گونه که] هر روز، زره ای درست می کرد و آن را به هزار درهم می فروخت. پس سیصد و شصت زره درست کرد و آن را به سیصد و شصت هزار [درهم] فروخت و [بدین گونه با کار کردن] از بیت المال بی نیاز شد.^۱

بی فایده‌گی عبادت متکی بر کار دیگران

در حدیثی آمده است که روزی حضرت عیسی (ع) مردی را دید از او پرسید چه می کنی؟ عرض کرد به عبادت مشغول هستم. ایشان با تعجب فرمود پس از چه راهی مخارجت را تامین می کنی؟ پاسخ داد برادری دارم که مخارجم را می دهد حضرت فرمود برادرت از تو عابدتر است!^۲

لزوم مقابله با فرهنگ پشت میز نشینی، شانس و اقبال

متأسفانه در کشور ما فرهنگ پشت میز نشینی خیلی رواج پیدا کرده است. گاهی نوعی فرهنگ شانس و اقبال هم توسط رسانه‌ها ترویج می شود. اسلام با فرهنگ شانس و اقبال مخالف است. به همین خاطر قمار در اسلام حرام شده است. افراد باید از کار و کوشش اقتصادی خود به درآمد دست پیدا کنند نه اینکه بر اساس شانس به اقبال درآمدی بادآورده بدست آورند

۱- «أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُودَ (ع): إِنَّكَ نَعَمَ الْعَبْدُ لَوْلَا أَنْكَ تَأْكُلُ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ، وَلَا تَعْمَلُ بِيَدِكَ شَيْئًا، فَبَكَى دَاوُودُ (ع) أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى الْحَدِيدِ: أَنْ لَنْ لِعَبْدِي دَاوُودَ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ الْحَدِيدُ، فَكَانَ يَعْمَلُ فِي كُلِّ يَوْمٍ دِرْعًا فَيَبِيعُهَا بِأَلْفِ دِرْهَمٍ، فَعَمِلَ ثَلَاثِمِائَةَ وَسِتِّينَ دِرْعًا، فَبَاعَهَا بِثَلَاثِمِائَةِ وَسِتِّينَ أَلْفًا، وَاسْتَعْنَى عَنِ بَيْتِ الْمَالِ (كافى، ج ۵، ص ۷۴، من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۹۸، وسائل الشيعه، ج ۱۲، ص ۲۲)

۲- تنبيه الخواطر، ج ۱، ص ۶۵.

ویژگی دوم: روزی حلال و طیب

تأکید اسلام بر روزی حلال و طیب

اسلام کسب سود از هر راهی را مجاز نمی‌داند؛ روزی باید حلال و طیب باشد. در رویکرد اسلامی، کسب درآمد با پایمال کردن حقوق دیگران و ارتکاب جرائمی همچون کم فروشی و تقلب مجاز نیست. استفاده از روش‌های نامطلوبی همچون ربا و قمار هم در فضای کسب و کار اسلامی جای ندارد. حتی اسلام برخی توصیه‌های اخلاقی دارد که فضای تجارت را بسیار اخلاقی می‌کند. دستورات اخلاقی اسلامی بر نگرفتن سود از برادران مومن پس از تامین هزینه زندگی، گرفتن سود اندک^۱، و دریافت سود منصفانه در معاملات^۲ منعکس کننده ابعاد اخلاقی کسب و کار در رویکرد اسلامی است.

- از طیبات بخورید: فکلوا مما رزقکم الله حلالا طیبا و اشکروا نعمت
الله ان کنتم اياه تعبدون.^۳

تولید طیب یعنی تولید پاکیزه

در اصطلاحات قرآنی و روایی، کالایی طیب است که پاکیزه باشد و با طبع افراد سازگار باشد. در مقابل کالای خبیث قرار دارد که ناپاکیزه است و با طبع انسان سازوگار

۱- امام رضا می‌فرماید: ربح المومن علی المومن ربا، الا ان یشتري منه شيا باكثر من ماه درهم، فیربخ فيه قوت یومه، او یشتري متاعا للتجاره فیربخ علیه ربعا خفیفا: سود گرفتن مومن از برادر دینی خویش ریاست، مگر این که چیزی را به بیش از صدر درهم بخرد. در این صورت، به اندازه خوراک روزانه‌اش سود دریافت کند یا کالایی را برای فروش بخرد و سود اندکی برای آن بگیرد (بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۰۰).

۲- امام علی (ع): و لیکن البیع سمحا بموازين العدل و اسعار لاتجحف بالفریقین، من البایع و المبتاع: معامله باید سهل و با رعایت موازین عدالت و قیمت‌هایی صورت گیرد که به هیچ یک از دو طرف معامله اجحاف نشود (نهج البلاغه، نامه ۵۳)

۳- نحل، ۱۱۴

نیست. اسلام به طور نمونه می‌گوید درآمد حاصل از ربا خبیث و ناپاک است و خداوند به چنین روزی برکت نمی‌دهد بلکه آن را نابود می‌سازد: **و یمحق الله الربا**

روزی حلال ارزوی همه اولیای الهی

همه خوبان و اولیای الهی از خداوند طلب روزی حلال می‌کنند. رسول اعظم (ص) در دعایی که برای توسعه روزی خواندنش را توصیه می‌کنند، چنین می‌گویند:

- اسئلك باسمك العظيم الاعظم ان ترزقني رزقا حلالا طيبا

چه تولیدی طیب است؟

در نگاه اسلامی نه تنها درآمد باید حلال و طیب باشد، بلکه کالای تولیدی هم باید پاکیزه باشد. بر اساس بینش اسلامی، تولید طیب تولیدی است که علاوه بر تامین نیازهای واقعی مصرف‌کنندگان، عاری از هزینه‌های قابل اجتناب زیست محیطی، اجتماعی و اخلاقی باشد.^۱ هم‌چنین هنگامی که تولید با استفاده از سرمایه حرام و نامشروع و یا با استفاده از شیوه تولید غیر طیب انجام شود، محصول تولیدی طیب نیست.^۲

نظام اقتصادی اسلام با تأکید بر تولید طیب از طرفی به دنبال تامین خدمات و نیازهای ضروری جامعه است. از سوی دیگر، اسلام کار و تلاش اقتصادی و تولید طیب را وسیله‌ای بر رشد و ارتقای روحی و معنوی افراد تلقی می‌نماید. از این رو، رفتار تولیدی فرد مسلمان بر مبنای تولید طیب، در رویکرد اسلامی وسیله‌ای برای رسیدن به حیات طیب است.

تولید کالای حلال و طیب باعث افزایش مقاومت اقتصادی

بر اساس نگاه قرآنی اقتصادی طیب و به تبع مقاوم است که در آن افراد در پی روزی حلال‌اند و حتی از اموال شبه‌ناک نیز پرهیز می‌کنند. متأسفانه جامعه امروز ما درگیر بسیاری

۱- محمد جواد توکلی و عباس شفیعی‌نژاد، «شاخص تولید خالص داخلی طیب، ص ۴۱

۲- وَالْبَلَدِ الطَّيِّبِ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ (اعراف: ۵۸)

از کسب و کارهای غیرپاکیزه شده است. گاهی افراد برای کسب سودهای بادآورده انواع تخلفات از جمله کم فروشی، گرانفروشی، رباخواری، و ... را مرتکب می شوند.

مال شبه ناک دلیل عقب ماندگی ما از نگاه آیت الله بهجت

آیت الله بهجت می فرماید: دلیل عقب افتادگی ما این است که اموال شبه ناک مصرف می کنیم و مال شبه ناک ایجاد تردید و شبهه می کند.

خوراک حرام خواران در آخرت

از پیامبر اعظم نقل شده که حضرت می فرمایند گروهی را در معراج دیدم که در برابرشان خوراک هایی از گوشت حلال و حرام قرار داشت و آنان گوشت ناپاک را خوردند و گوشت پاک را رها کردند.

پیامبر می فرماید از جبرئیل پرسیدم: اینان چه کسانی هستند؟

جبرئیل گفت: اینان کسانی هستند که حرام خوارند.^۱

ویژگی سوم: اعتدال در طلب دنیا

اعتدال در فعالیت اقتصادی

هر چند اسلام تأکید زیادی بر تلاش برای کسب روزی حلال دارد، ولی زیاده روی در این زمینه را نمی پسندد. اسلام از دنیازدگی و غرق شدن در تجارت و کسب و کار نهی می کند. متأسفانه این روزها برخی افراد بقدری غرق در کسب درآمد و سود می شوند که مسئولیت های دیگر خود از جمله مسئولیت های خانوادگی خود را فراموش می کنند.

۱- ینابیع الحکمه، ص ۳۴۱

اوقاتان را چهار بخش کنید

به همین دلیل از مسلمانان خواسته شده که اوقات خود را به چهار بخش تقسیم کنند: بخشی را به عبادت خداوند، بخشی را به کسب روزی، بخشی را به معاشرت با دیگران و بخشی را به بهره‌مندی از لذت‌های حلال اختصاص دهند!

نهی اسلام از حرص و زیاده خواهی

یکی از مشکلات فرهنگ کار جامعه امروزی گسترش روحیه حرص و زیاده خواهی است

طمعکاری نماینده امام کاظم (ع)

یکی از اصحاب امام کاظم (ع) علی بن حمزه بطائنی است که در کتاب‌های روایی ما بسیار روایت دارد. وقتی امام هفتم در زندان بود، مدت زندانی شدن امام هفتم طولانی شد، از هفت سال گفته‌اند تا چهارده سال. تو این مدت طولانی شیعیان وجوهات و پول خمس و وجوهات مختلف را که نمی‌توانستند به امام برسانند به نماینده‌های امام می‌دادند که یکی از نماینده‌های امام کاظم همین علی بن حمزه‌ی بطائنی بود. حدود سی هزار دینار طلا پیش او جمع شد. سی هزار دینار طلا مبلغ خیلی زیادی است! حالا با فرض اینکه هر دیناری یک مثقال باشد بیش از سه میلیارد تومان به قیمت الان می‌ارزد. بعد از این که امام (ع) در زندان شهید شد و پول‌ها پیش او بود که وقتی امام کاظم (ع) بیرون می‌آید به او بدهد و چنین نشد این پول‌ها وسوسه‌اش کرده بود، و زمانی که امام رضا (ع) فرمودند باید وجوهات را بیاوری. گفت: نه از کجا معلوم تو امام باشی؟ امام باید بچه

۱- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): اجْتَهِدُوا فِي أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعَ سَاعَاتٍ سَاعَةٌ لِمَنَاجَاةِ اللَّهِ وَ سَاعَةٌ لِأَمْرِ الْمَعَايِشِ وَ سَاعَةٌ لِمُعَاشَرَةِ الْإِخْوَانِ وَ التَّقَاتِ الَّذِينَ يَعْرِفُونَكُمْ عِيُوبَكُمْ وَ يَخْلِصُونَ لَكُمْ فِي الْبَاطِنِ وَ سَاعَةٌ تَخْلُونَ فِيهَا لِلذَّاتِكُمْ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ وَ يَهْدِي السَّاعَةَ: سعی کنید در زندگی، زمان خود را به چهار بخش تقسیم کنید، بخشی را به راز و نیاز با خداوند متعال اختصاص دهید؛ بخشی را هم به تلاش رای کسب روزی اختصاص دهید؛ زمانی هم به معاشرت با برادران و اشخاص مورد اعتمادی بپردازید که شما را از عیب‌هایتان آگاه می‌کنند و زمانی را هم برای لذت‌های حلال قرار دهید که به کمک این بخش است که شما توان گذراندن آن سه بخش را خواهید داشت (تحف العقول، ص ۴۰۹).

داشته باشد. شما بچه نداری پس امام نیستی. امامت ایشان را انکار کرد. و فرقه‌ای بوجود آمد که به نام فرقه‌ی واقفیه معروفند. یعنی تا امام کاظم (ع) توقف کردند. نماینده‌ی امام کاظم بود اما پول پرستی باعث شد که خط امامت را انکار کند! گفت پرده‌ای ستار از ما بر مگیر ***** باش اندر امتحان ما مجیر

زیاده خواهی عمر بن سعد

داستان عمر سعد در واقعه کربلا بسیار عبرت آموز است، او به طمع دنیا و دستیابی به ملک ری، در مقابل امام حسین شمشیر کشید او کسی نبود که امام حسین (ع) را شناسد، بلکه به خوبی او را می‌شناخت و در مرحله اول هم راضی به قبول این مسئولیت نبود؛ اما آنچه که او را بر خلاف عقلش به وادی جنگ با امام حسین (ع) کشاند؛ جاه طلبی و ریاست خواهی بود. این نکته از لابه لای کلام و اشعار او هویدا است:

ءآترک ملک الری و الری رغبتی   ام ارجع مدثوما بقتل حسین
و فی قتله النار التی لیس دونها   حجاب و ملک الری قرّة عینی^۱

امام حسین (ع) در ملاقاتی که با عمر بن سعد داشت، از او می‌پرسد: آیا قصد کشتن مرا داری؟

عمر بن سعد در صدد توجیه کار خود برآمده، می‌گوید: اگر از این گروه جدا شوم، می‌ترسم خانه‌ام را خراب کنند!

امام (ع) جواب می‌دهد: من برای تو خانه‌ای می‌سازم.

عمر بن سعد بهانه تراشی کرده، می‌گوید: من بیمناکم که املاکم را از من بگیرند!

امام (ع) می‌فرماید: بهتر از آن را به تو می‌دهم.

عمر بن سعد این بار نیز بهانه دیگری می‌آورد. امام حسین (ع) در پایان فرمود: مرا می‌کشی و گمان می‌کنی که عبیدالله ولایت ری و گرگان را به تو خواهد داد؟ به خدا

۱- مقتل الحسین، مقرّم، ص ۱۹۷.

سوگند که گوارای تو نخواهد بود و این، عهدی است که با من بسته شده است. و تو هرگز به این آرزوی دیرینه خود نخواهی رسید! پس هر کاری که می‌توانی، انجام ده که بعد از من روی شادی را در دنیا و آخرت نخواهی دید، و می‌بینم که سر تو را در کوفه بر سر نی می‌گردانند و کودکان سر تو را هدف قرار داده و به طرف آن سنگ پرتاب می‌کنند.»^۱

عبدالملک مروان از عبادت تا خونریزی

یکی از خلفای اموی شخصی است بنام عبدالملک بن مروان. پنجمین خلیفه‌ی اموی ست. عبدالملک مروان که زمان امام سجاد (ع) خلیفه بود قبل اینکه خلیفه بشود عابد، زاهد، معروف به فقیه، همیشه جایش گوشه‌ای از مسجد بود تا جایی که معروف شده بود به حمامه المسجد یعنی کبوترمسجد. ما خودمان می‌گوییم فلانی کبوتر حرم است یعنی حرم زیاد می‌راد این کبوترمسجد بود. دایم در گوشه‌ی مسجد مشغول عبادت و رکوع و سجود بود.

یک موقعی که داشت قرآن تلاوت می‌کرد بهش خبر دادند که پدر تو «مروان حکم» که خلیفه بود از دنیا رفته و تو اکنون خلیفه شدی. همان‌جا قرآن را بست و گفت هذا فراق بینی و بینک. همین شخصی که این قدر عابد و زاهد بود به جایی رسید که جنایت‌هایی که این فرد انجام داد، جزء لکه‌های ننگین تاریخ خلفاست.

یکی از کارگزارانش حجاج بن یوسف معروف بود که با آدم کشتن اشتهاش تازه می‌شد. وقتی به غذا میل نداشت مخصوصاً دستور می‌داد یکی از شیعیان و علویین را جلویش گردن بزنند و وقتی آن مظلوم در برابر او دست و پا می‌زد اشتهاش باز می‌شد و قهقهه می‌زد و کیف می‌کرد!

۱- سفینه البحار ۶۷۳/۳

حجاج بن یوسف یکی از سیئات همین عبدالملک مروان است که با منجیق خانهای خدا را خراب کرد. این فردی ست که کبوتر مسجد بود! خودش می گفت: من الان به جایی رسیدم، که اگه یک کارخوبی بکنم خوشحال نمی شوم و اگر یک کار بد و زشتی بکنم ناراحت نمیشم. یعنی یک دل مرده به تمام معنا. خود او می گفت یک زمانی بود که مورچه ای می کشتم وجدانم ناراحت بود، عذاب وجدان داشتم اما الان آدم می کشم عین خیالم نیست.

فکر نکنیم که این آدمها یک شبه چنین شده اند. خیلی از اینها به خاطر رفتارها و سبک زندگی ای که انتخاب کردند آرام آرام مسیرشان جدا شد و در یک موقعیت حساس درونشان بیرون ریخت.

منبر هشتم: الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی/پرهیز از حرام و اسراف

- قال علی (ع): **وَ اللَّهُ مَا كُنْتَ إِلَّا خَفِيفَ الْمُنُونَةِ كَثِيرَ الْمَعُونَةِ**»
- فكلوا مما رزقكم الله حلالا طيبا و اشكروا نعمت الله ان كنتم آياه تعبدون.^۱
- **كلوا و اشربوا و لاتسرفوا**

سه مشخصه الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی

- از نگاه اسلام الگوی مصرف مطلوب که باعث مقاوم شدن اقتصاد جامعه اسلامی می شود، باید سه ویژگی عمده داشته باشد
- **حرام خوری نکنیم:** اسلام تأکید زیادی بر مصرف روزی حلال و طیب دارد و حرام خواری را موجب از بین رفتن برکت در زندگی و بروز بسیاری مشکلات در زندگی می بیند
  - **اسراف و زیاده روی نکنیم:** ما در مصرفمان بسیار اسراف می کنیم، از اسراف در مصرف نان، برنج و میوه گرفته تا اسراف در آب و برق و انرژی. اگر الگوی مصرف ما درست نشود، ما هر چه هم زیاد تولید کنیم، هدر می رود و نه تنها مجبوریم منابع بیشتری را برای تولید استفاده کنیم، بلکه باعث تخریب گسترده محیط زیست و منابع طبیعی هم می شویم، امری که اصلاً مورد رضایت خداوند متعال نیست.

- **کالای داخلی مصرف کنیم:** اسلام به جنبه‌های اجتماعی مصرف ما هم توجه دارد (که باید مستقل روی آن بحث داشته باشیم و در منبر نهم به آن می‌پردازیم)

مشخصه اول: حرام خواری نکنیم

حرام خواری قاتلان امام حسین

امام حسین (ع) در روز عاشورا کوشید تا با نصیحت و موعظه، لشکر عیدالله بن زیاد را از زشتکاری شان آگاه کند و از ادامه‌ی راهی که در آن لغزیده‌اند، باز دارد؛ اما آنان با غوغا و جنجال، مانع رسیدن صدای امام (ع) به گوش خود شدند. امام به آنان کرد و فرمود: «ادعوکم الی سبیل الرشاد فمن اطاعنی کان من المرشدین ومن عصانی کان من المهلکین و کلکم عاص لامری غیر مستمع قولی فقد ملئت بطونکم من الحرام و طبع علی قلوبکم شما را به راه رشد فرا می‌خوانم؛ هر که اطاعتم کند، رستگار است و هر که نافرمانی ام کند، در زمره‌ی هلاک شدگان قرار می‌گیرد. همه‌ی شما فرمان مرا سرپیچی می‌کنید، به سخنم گوش فرا نمی‌دهید؛ البته (حق دارید، چرا که) شکم‌هایتان از حرام پر شده است، در نتیجه خداوند بر دل‌های شما مهر زده است (و هرگز حقایق را درک نمی‌کنید)^۱

مشخصه دوم: اسراف و زیاده روی نکنیم

مسلمان کثیر المعونه و قليل المونه

انسان باید در حوزه اقتصادی و مالی سعی کند که این ویژگی که امیرالمومنین علی (ع) این معلم همیشه‌ی تاریخ در وصف یکی اصحابشان به نام صعصعه بن صوحان بیان می‌کند، آن را الگو قرار دهد آنجا که می‌فرماید: «وَاللَّهِ مَا كُنْتُ إِلَّا خَفِيفَ الْمُؤْنَةِ كَثِيرَ الْمُعُونَةِ» و امام صادق (ع) آن را از ویژگی بارز مومن به شمار می‌آورد. انسان باید

۱- بحارالانوار، ج ۵، ص ۸

سعی کند انسانی کم هزینه و پر معونه (کمک کار دیگران) باشد، این یعنی مصرف کم باشد ولی تولید و بازدهی ات زیاد باشد.

ما بسیار اسراف می کنیم

جامعه ما متأسفانه دچار اسراف در همه زمینه‌ها شده است. ما متأسفانه علاوه بر اسراف و تضييع نعمت‌های الهی، کالاهای طیب را کمتر استفاده می کنیم و کالاهای مضر را بیش از حد استفاده می کنیم. نگاهی به امارها وضعیت بد ما را نشان می دهد:

- مصرف کم کالاهای مفید یک سوم جهان تخم مرغ مصرف می کنیم، نصف متوسط جهانی لبنیات مصرف می کنیم،

- مصرف زیاد کالاهای مضر: چهار برابر مصرف جهانی نوشابه می خوریم، دو برابر متوسط جهانی نمک می خوریم، بیش از دو برابر مصرف جهانی کره مصرف می کنیم،

- زیاده روی در مصرف: سه برابر متوسط جهانی برق مصرف می کنیم، حدود دو برابر میانگین جهانی بنزین مصرف می کنیم، هدر رفت آب در کشور ما بسیار زیاد است^۱.

تبدیل شدن مصرف گرایی به یک فرهنگ مطلوب

نتایج یک مطالعه علمی در زمینه فرهنگ مصرفی در ایران نشان می دهد که نزدیک به ۷۰ درصد از پاسخ دهندگان معتقد بودند که افرادی که در سال ۱۳۶۵ با ماشین های گران و وسایل شیک بیرون می آمدند، چندان مورد احترام نبودند؛ اما این ارزش در سال ۱۳۷۱ تغییر کرده و بیشتر مردم (۶۲ درصد) برای این گونه افراد، احترام زیادی قائل اند.^۲

۱- رک: محمد جواد توکلی، خاکریز اقتصادی، خوانشی بر اقتصاد مقاومتی، ص ۸۷.

۲- فرامرز رفیع پور، توسعه و تضاد، ص ۱۶۸.

اسراف به معنای خروج از اعتدال

در منابع دینی به شدت از اسراف یعنی اتلاف منابع و زیاده‌روی در مصرف نهی شده است. در قرآن داریم چند نکته در مورد اسراف کنندگان آمده است

- **محبوب نبودن خداوند:** خداوند مسرفان را دوست ندارد: و لاتسرفوا انه لا یحب المسرفین.^۱

- **هلاک شدن مسرفان:** خداوند می‌فرماید ما مسرفین را هلاک کردیم: و اهلکنا المسرفین.^۲

- **جهنمی شدن مسرفان:** ان المسرفین هم اصحاب النار: مسرفان اهل جهنم‌اند.^۳ خداوند مسرفان را دوست ندارد: و لاتسرفوا انه لایحب المسرفین.^۴

اسراف به معنای مصرف نکردن نیست، بلکه اسراف به معنای خروج از اعتدال است. رسول گرامی اسلام در روایتی می‌فرماید اینکه شما وقتی اشتها نداری غذا بخوری این مصداقی از اسراف است

○ رسول خدا (ص) فرمودند: «إِنَّ مِنَ السَّرْفِ أَنْ تَأْكُلَ كُلَّ مَا اشْتَهَيْتَ»؛^۵ از

جمله اسراف آن است که هر چه دلت می‌خواهد بخوری یعنی زیاده‌خواهی و پرخوری کنی.

اسراف به معنای مصرف نکردن نیست

امام صادق (ع) می‌فرماید اسراف به این معنا نیست که شما لباس‌های زیادی داشته باشی بلکه به این معنا است که لباس را نادرست استفاده کنی، حضرت می‌فرماید اگر

۱- انعام، ۱۴۱؛ اعراف، ۳۱

۲- انبیاء، ۹

۳- غافر، ۴۳

۴- انعام، ۱۴۱؛ اعراف، ۳۱

۵- کنز العمال ۷۳۶۶

لباس مهمانی‌ات را در خانه بپوشی این کار اسراف است إِنْمَا السَّرْفُ أَنْ تَجْعَلَ ثَوْبَ صَوْنِكَ ثَوْبَ بَدَأْتِكَ: اسراف آن است که لباس (بیرون از خانه) که تو را (در برابر دیدگان مردم) حفظ می‌کند را لباس راحتی و کار خود قرار دهی و از آن استفاده بی‌جا کنی^۱

اسراف در سیب نیم خورده

چند نفر از دوستان و آشنایان در خانه امام رضا (ع) مهمان بودند. امام از اتاق بیرون آمد. دقایقی سپری شد. مهمان‌ها منتظر برگشتن امام بودند و از دیر کردن ایشان نگران شدند. امام بیرون ایستاده بود و وارد اتاق نمی‌شد.

یکی از مهمانان پرسید: سرورم! چرا داخل نمی‌شوید؟ چیزی شما را ناراحت کرده است؟ امام سیب نیم‌خورده‌ای را نشان داد و گفت: این میوه را چه کسی این‌گونه خورده؟ یکی از مهمانان با شرمندگی گفت: مولایم! از شما عذر می‌خواهم، این سیب را من خورده‌ام. امام رو به او کرد و فرمود: چرا اسراف می‌کنی؟ چرا قدر نعمت‌های خدا را نمی‌دانی و به آن بی‌اعتنایی، مگر نمی‌دانی که خدا اسراف‌کاران را به سختی عذاب می‌دهد؟

امام با مهمانان به اتاق برگشت. وقتی همه در جای خود نشستند، امام را به آن‌ها کرد و فرمود: دوستان من! وقتی به چیزی نیاز ندارید، بیهوده آن را تلف نکنید و اگر خودتان به آن احتیاج ندارید به کسی بدهید که به آن نیازمندند.^۲

اسراف حتی یک دانه برنج را دست کم نگیریم

شما اگر فقط هر کدام از مردم کشورمان روزی فقط یک دانه برنج را دور بریزند با جمعیت ۸۰ میلیونی آن هم یک دانه می‌شود ۸۰ میلیون دانه برنج، هر ده دانه برنج حدوداً یک گرم است و هر هزار دانه یک کیلو گرم است حالا حساب کنید هشت تن برنج در

۱- کافی، ج ۶، ۴۴۱

۲- فروع کافی، ج ۶، ص ۲۹۷

روز ۲۴۰ تن در ماه و ۲۸۸۰ تن در سال در ازای دور ریختن یک دانه برنج به هدر می‌رود حال نگاه کنید در موقع آبکش کردن یا پختن و یا در وعده‌های مختلف چند دانه برنج اسراف می‌شود؟

زیاده طلبی انسان حدی ندارد

ما اگر در دام مصرف طلبی گرفتار شویم، نهایی برای آن تصور نمی‌شود. بر اساس مقتضای برخی روایات مال و زینت‌های دنیا همانند آب شور دریا است هرچه که انسان بیشتر از آن بنوشد، تشنه‌تر می‌شود.

بعد از انقلاب سطح امکانات در دسترس مردم بالا رفت ولی به میزان بیشتر سطح توقعات بالا رفته است. به همین خاطر علی‌رغم افزایش رفاه، سطح رفاه ذهنی یا رضایت ما از وضعیت مان تنزل یافته است.

امیر مؤمنان علی (ع) قناعت را نعمتی خدادادی می‌داند و می‌فرماید: «إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ أَلْهَمَهُ الْقَنَاعَةَ أَلْهَمَهُ الطَّاعَةَ وَ حَبَّ إِلَيْهِ الْقَنَاعَةَ فَكَتَفَى بِالْكَفَافِ وَ أَكْتَسَى بِالْعَفَافِ^۱ هرگاه خدا بخواهد به بنده‌ای خیر دهد، قناعت را به او الهام می‌کند. چنین بنده‌ای به قدر کفاف، بسنده می‌کند و با لباس عفاف، خود را می‌پوشاند؛ یعنی چشم به مال دیگران نمی‌دوزد و دست به‌سوی دیگران دراز نمی‌کند.

بنابراین قناعت و اقتصاد واقعی به معنای مصرف به مقدار کفایت است که مهمترین عامل در ایجاد آسایش پایدار و راحتی دانسته شده است. مردم جامعه باید تفکر خود را نسبت به مصرف تغییر دهند و از مصرف‌گرایی و ریخت‌وپاش غیرضروری در همه موارد خودداری کنند.

۱- تصنیف الغرر الحکم و دررالکلم / ۳۹۱

ساده زیستی امام خمینی

حجت الاسلام رحیمیان می گوید: «حضرت امام (ره) در طول مدتی که در نجف اشرف اقامت داشت، در خانه‌ای محقر و فرسوده، در خم یکی از کوچه‌های شارع الرسول، همچون صدها طلبه معمولی اجاره‌نشین بود و در جماران هم ساختمان قدیمی که حدود هفتاد متر زیر بنا داشت، اجاره کرده بود.^۱

حجت الاسلام ناصری می گوید: «حضرت امام به نوع غذا اهمیت نمی داد. ایشان خیلی به نان و پنیر و چای علاقه داشت که اغلب نیز خود سماور را روشن می کرد و سحری می خورد. آن شبی که ما را از کویت برگرداندند، به هتلی رفتیم؛ در آنجا به امام اصرار کردیم که اجازه بدهد برایشان غذا بیاوریم، اما ایشان قبول نکرد.

یکی از یاران امام (ره) نیز می گوید: «حضرت امام زمانی که در بیمارستان قلب بستری بود... منزلی برایش تهیه شده بود که بسیار معمولی بود؛ مدتی که گذشت امام فرمود: "این منزل مناسب من نیست، من باید از اینجا بروم. بروید منزلی مثل خانه پدر (خشت و گلی) برایم پیدا کنید و الا به قم می‌روم". تنها اشکال آن منزل این بود که ظاهرش سنگ شده بود».^۲

زندگی خود را با پایین تر از خودتان مقایسه کنید

برای این که بتوان صفت قناعت را در خودمان ایجاد کنیم، یک راهش این است که به پایین تر از خودمان نگاه کنیم نه به افراد بالاتر از خودمان. این مضمون روایت امام باقر (ع) است که می فرماید: «انظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ دُونَكَ وَلَا تَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكَ فَيَأْتِي الْقُدْرَةَ، فَإِنَّ ذَلِكَ أَقْنَعُ لَكَ بِمَا قُسِّمَ لَكَ: در قدرت و تمکن مالی همواره به پایین تر از خود نگاه کن نه به بالاتر، زیرا چنین کاری تو را به روزی خود قانع تر می سازد».^۳

۱- ماهنامه جامعه شماره ۹۳/

۲- همان.

۳- بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۱۹۸

علّت این سفارش حکیمانه آن است که مؤمن به سطح زندگی معمولی، بسنده کند و اگر بخواهد به بالادست خود بنگرد، هیچ گاه در کیفیت زندگی توقف نخواهد کرد؛ مگر اینکه خود، برترین مرفه جهان گردد و چنین چیزی به مصلحت او نیست.

ساده زیستی علما

در مورد ساده زیستی آیت الله العظمی وحید بهبهانی نقل شده است که: «لباس هایش کرباس و تابدار بود و غالباً آن‌ها را همسرش مهیا می کرد و می بافت... در مدت عمر به جمع زخارف دنیوی توجهی نداشت. کناره گیری از زراندوزان شیوه او بود. از معاشرت آن‌ها خودداری می کرد و با مستمندان نشست و برخاست می نمود. وقتی که یکی از پسرانش برای همسرش لباس فاخری تهیه کرده بود، ایشان او را مورد عتاب قرار داد و فرمود: اگرچه استفاده از نعمت‌های خدا حرام نیست، ولی حداقل کاری که من و خانواده‌ام می توانیم انجام دهیم این است که با مردم فقیر همدردی کرده و همانند آن‌ها زندگی کنیم گرچه قدرت بر خرید هر چیزی را داریم.

حرص و طمع عمر سعد عامل انحطاط او

امام حسین (ع) عمرو بن قرظہ بن کعب انصاری را سوی عمر سعد فرستاد و فرمود می خواهم با تو صحبت کنم، امشب میان لشکر من و لشکر خودت با من دیدار کن. عمر سعد با بیست سوار به سوی آن حضرت رفت و امام حسین (ع) نیز با همین شمار آمد. وقتی به هم رسیدند، امام حسین (ع) از یاران خود خواستند تا از وی کناره بگیرند و تنها حضرت عباس (ع) و حضرت علی اکبر (ع) با وی باقی بمانند.

عمر سعد نیز به یارانش فرمان داد تا از او کناره بگیرند و پسرش حفص و غلام او به نام لاحق با وی ماندند. آنگاه امام حسین (ع) فرمودند: «وای بر تو ای پسر سعد! آیا از خدایی که بازگشت تو به سوی اوست، نمی ترسی که با من بجنگی! تو نسبت مرا با رسول خدا (ص) می دانی. دشمنانم را رها کن و با من باش. من تو را به خدای عزوجل نزدیک می کنم. عمر سعد گفت: ای اباعبدالله! بیم دارم که خانه‌ام ویران شود! امام

حسین (ع) فرمودند: من آن را برایت می‌سازم. گفت: می‌ترسم املاکم گرفته شود! امام حسین (ع) فرمودند: من بهتر از آن را از اموال خود در حجاز به تو می‌دهم. گفت: خانواده‌ای دارم که بر آنان بیمناکم! فرمودند: من سلامت‌شان را تضمین می‌کنم». عمر به هیچ یک از این‌ها پاسخی نداد و امام حسین (ع) از نزد او بازگشت، در حالی که می‌فرمود: تو را چه شده است؟! خداوند هر چه زودتر سرت را در رختخوابت ببرد و در آن روزی که تو را محشور سازد نبخشاید! به خدا سوگند من امیدوارم که تو از گندم عراق جز اندکی نخوری»^۱

۱- الفتوح ۵، / ۱۶۴ - ۱۶۶، به نقل از رویدادهای کربلا، جلد ۴.

منبر نهم: الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی / حمایت از تولید ملی

- و لن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلاً^۱
- الذين يتخذون الكافرين اولياء من دون المؤمنين ايتغون عندهم العزه فان العزه لله جميعاً^۲

مؤلفه اول: مبانی دینی حمایت از تولید ملی

حمایت از تولید ملی کمک به عزت جامعه اسلامی

اسلام به جنبه‌های اجتماعی فعالیت‌های اجتماعی نیز اهمیت می‌دهد. اگر مصرف ما باعث تضعیف اقتصاد جامعه اسلامی شود، چنین مصرفی مطلوب نیست. در مقابل، اگر مصرف ما باعث تقویت اقتصاد نظام اسلامی شود، گام برداشتن در این مسیر مطلوب است. در برخی از برهه‌ها علمای ما زمانی که احساس کردند استقلال جامعه اسلامی در خطر است، خودشان در مصرف کالاهای داخلی پیشقدم شده‌اند و حتی گاهی حکم به تحریم کالاهای خارجی داده‌اند.

چرا شترانت را به هارون کرایه دادی؟

برخورد امام کاظم با یکی از یارانش به نام صفوان ابن حکم حاوی نکات درس آموزی در زمینه عدم کمک به اقتصاد اجانب است. نقل شده که صفوان شتران زیادی داشت که از کرایه دادن آن‌ها معیشت و زندگی خود را می‌گذراند. روزی خدمت امام

۱- نساء، ۱۴۱

۲- نساء، ۱۳۹

موسی کاظم رسید. آن حضرت به او فرمود همه چیز تو خوب است جز یک چیز؟
صفوان پرسید فدایت شوم آن چیست؟

حضرت فرمود این که شتران خود را به این مرد (یعنی هارون خلیفه عباسی) کرایه می‌دهی.
صفوان گفت من از روی حرص و شکم سیری چنین نمی‌کنم چون او به حج رفته
بود به او کرایه دادم خودم هم با او نمی‌روم بلکه غلامم را همراه او می‌فرستم.

حضرت فرمود: آیا از او کرایه طلب داری؟

صفوان گفت: آری

امام فرمود آیا دوست داری او زنده بماند تا کرایه به تو برسد

صفوان گفت آری

حضرت فرمود: کسی که بقای آن‌ها را دوست داشته باشد، از آنان خواهد بود و
هر کس از آنان باشد، جایگاهش در جهنم است

صفوان پس از این گفتگو با حضرت تمام شترانش را فروخت. وقتی این خبر به
هارون الرشید رسید از او پرسید چرا شترهایت را فروختی؟ صفوان گفت چون پیر و فرتوت
شده بودم. هارون گفت می‌دانم که به اشاره موسی بن جعفر این کار را کردی؛ اگر حق
مصاحبت با من نبود، ترا می‌کشتم!

یکی از نکات قابل استفاده از این روایت این است که تعامل اقتصادی که موجب تقویت
دشمنان جامعه اسلامی شود، مذموم است. شاید مصداق امروزی این امر خرید کالا از
کشورهایی است که با تحریم اقتصادی به اقتصاد کشور آسیب می‌زند.

۱- رجال کشی، ج ۲، ص ۷۴۰، ح ۸۲۸

مؤلفه دوم: چرا باید از تولید ملی حمایت کنیم؟

مشکل کمبود تقاضای صنایع داخلی

مطالعات انجام گرفته در مورد صنایع داخلی نشان می‌دهد که یکی از تنگنایهایی که تولیدکنندگان داخلی با آن مواجه‌اند کمبود تقاضا است. به واسطه هجوم کالاهای وارداتی و قاچاق به کشورمان، بسیاری از تقاضاها به سمت این کالاها می‌رود. گذشته از آن که تمایل زیاد مردم به کالای خارجی هم باعث می‌شود که اقبالی به کالای داخلی نشود.

کوچک نشمردن خرید حتی یک خودکار ایرانی

ما گاهی تصور می‌کنیم که با خرید مثلاً یک خودکار ایرانی تحولی در اقتصاد کشور اتفاق نمی‌افتد. این در حالی است که اگر ما همه‌مان خودکار ایرانی بخریم، برای جوانان کشورمان کار ایجاد می‌کنیم. در سال‌های اخیر پس از این که فرهنگ‌سازی در مورد خرید خودکار داخلی شد، برخی مارک‌های داخلی قوت گرفتند و الحمدلله تولید این کارخانه‌های داخلی زیاد شده است. همین مسأله در مورد لوازم التحریر داخلی به خصوص دفتر ایرانی در حال رخ دادن است که نیازمند حمایت همه‌جانبه مردم است.

توانایی تولیدکنندگان برای تولید محصولات مرغوب

با توجه به ظرفیت‌های بالای منابع انسانی، و منابع طبیعی کشور تولیدکنندگان ما قادرند که محصول با کیفیت تولید کنند. ما هر وقت از تولیدکنندگان داخلی حمایت مناسبی کردیم، نتیجه آن را گرفتیم. نمونه آن را می‌توانیم در حمایت از صنایع نظامی ببینیم. وقتی از صنعت نانو حمایت کردیم، پیشرفت‌هایی خوبی کردیم. وقتی در صنعت نفت به تولیدکنندگان داخلی اعتماد کردیم، پیشرفت‌های خوبی داشتیم.

لزوم تقویت فرهنگ کار برای افزایش کیفیت کالاهای ایرانی

وقتی می‌گوییم باید از تولید ملی حمایت کنیم، منظورمان این نیست که همواره کالای نامرغوب استفاده کنیم. این کار برای این است که به تولیدکننده داخلی کمک کنیم که بتواند کیفیت محصولش را ارتقا دهد.

ما همان گونه که باید مصرف کالای داخلی را فرهنگ سازی کنیم، باید اتقان عمل در میان تولیدکنندگان داخلی را هم فرهنگ سازی کنیم. تولیدکنندگان ما هم باید تلاش کنند که مرتب کیفیت محصولات داخلی را بالا ببرند.

- اسلام بر اتقان در عمل تأکید زیادی دارد. روایت شده که معصومان (ع) حتی تأکید کرده‌اند که اگر شما می‌خواهید برای مردگان تان قبر هم بکنید، قبر را محکم و مستحکم بسازید!

مؤلفه سوم: سیره عملی علما در حمایت از تولید ملی

حمایت همیشگی علما از تولید ملی

در طول تاریخ شیعه، علما همواره پشتیبان صنعتگران و تولیدکنندگان ملی بودند. در هنگام نفوذ انگلستان در ایران، علمای شیعه چه در نهضت تحریم تنباکو و چه در ماجرای شرکت اسلامیه به صورت همه جانبه از تولیدات داخلی حمایت کردند. سایر علما نیز همواره حامی تولیدات ملی بودند تا کشور بتواند در مقابل بیگانگان بایستد.

نهضت تحریم تنباکو

میرزای شیرازی با صدور فتوای تحریم تنباکو عملاً در مقابل استعمار شرکت‌های انگلیسی به خصوص شرکت معروف رژی در ایران که بازار تنباکو را در انحصار خویش داشت، ایستاد. حکم تحریم تنباکو، به واسطه‌ی وسعت نفوذ این مرجع بزرگ و حکم شدید و بی‌سابقه مبنی بر حرمت و در حکم محاربه با امام زمان بودن، جریان‌ساز و تحول‌آفرین شد و نقطه‌ی عطفی در مبارزات علیه استعمارگری‌های بیگانگان در کشور که عمدتاً از طریق واردات در پی ضربه زدن به اقتصاد کشور بودند به حساب آمد، به طوری که تا قبل از آن شاید اشکالات و پیامدهای معامله با اجانب و بیگانگان و سلطه‌ی اقتصادی ایشان بر سرزمین چندان بر عموم مردم روشن و واضح نبود و در موارد بسیاری نیز دولت وقت با این معاملات همراهی می‌کردند. اما صدور این فتوا هم دخالت شریعت در برابر سلطه‌ی بیگانگان را در امور اقتصادی نشان داد و هم راه را بر مظاهر و عرصه‌های دیگر تهاجم اقتصادی بیگانگان و سلطه‌ورزی ایشان در این کشور مسدود نمود.

سه سال قبل از این فتوا نیز در سؤال و جوابی که بین شهید شیخ فضل‌الله نوری و میرزای بزرگ شیرازی در مورد سد نفوذ اقتصادی اجانب و بلاد کفر در آن زمان به ویژه روس و انگلیس از طریق تحریم واردی چون قند و چایی و غیره، صورت

پذیرفته بود، ایشان آن را از باب سیاست و مصالح عامه برشمرده و تکلیف اصلی را بر دوش دولت و مسلمانان صاحبان نفوذ دانسته بودند و مردم را به تحریم کالاهای بیگانه تشویق کردند.

شکل گیری شرکت اسلامیة در دوران قاجار

شرکت اسلامیة پس از قیام تنباکو و بروز فواید آن، توسط آقا نجفی اصفهانی، آقا نورالله و میرزا ابوالقاسم زنجانی به همراهی جمعی از بازرگانان در سال ۱۳۱۶ ق. / ۱۸۹۸ م. با هدف تأمین منسوجات مورد نیاز مردم ایران و مقابله با وابستگی به خارج در اصفهان تاسیس شد. در ماده ۲۱ و ۲۴ اساس نامه این شرکت آمده:

این شرکت به کلی از داد و ستد متاع خارجه ممنوع است. فقط هم خود را صرف ترقی متاع داخله و آوردن چرخ اسباب و کارخانه مفیده خواهد نمود و حمل متاع داخله را به خارجه بر حسب اقتضاء و به موقع خود در کشیدن راه شوسه و آهن اقدام خواهد کرد. (ماده ۲۱)

تمام اجزاء از رئیس و مرئوس و امنای شرکت حسب الشرط مجبورند لباس خود را از منسوجات و متاع داخله مصرف رسانند (ماده ۲۴)

شعب این شرکت به سرعت در سایر شهرها و حتی در خارج ایران افتتاح شد. علما و مراجع بزرگ شیعه از جمله آخوند خراسانی، سید محمد کاظم یزدی، سید صدر الدین عاملی در تایید و تشویق این فعالیت فتاوی و اعلامیه‌های ترویجی بسیاری صادر نمودند. آخوند خراسانی در حمایت از این شرکت می‌پردازد و در نامه‌ای به مظفرالدین شاه می‌نویسد:

چه بسیار شایسته است که اعلیحضرت شاهنشاه اسلامیان پناه، بذل مراحم ملوکانه در مشیت این شرکت اسلامیة که خشنودی حضرت امام عصر -

ارواح العالمین له الفداء - و ترویج ملت بیضاء و تقویت دولت عظمی... است، خواهند فرمود، خود آن وجود اقدس در **لبس البسه مصنوعه اسلامیة** مقدم و به صدور امر ملوکانه در مساعدت این مطلب مهم وزرای عظام و اولیای فحام دولت ابدمدت را مفتخر فرمایند. و بر عموم رعایا و قاطبه مسلمین لازم است به مقتضای «الناس علی دین ملوکهم تأسی و متابعت نمایند و **خلع لباس ذلت را از خود بلبس لباس عزت البسه اسلامیة صاحب شرع را خوشنود دارند**» (کهن جامه خویش پیراستن / به از جامه عاریت خواستن.) در روزنامه ثریا آمده است که وقتی پارچه‌های شرکت اسلامیة وارد نجف می‌شود، مراجع و علما جمع می‌شوند و لباس ساخت دست مسلمان‌ها را می‌پوشند و می‌گویند ما به این لباس داخلی افتخار می‌کنیم.^۱

میزان تولیدات این شرکت به قدری گسترش یافته بود که یکی از روزنامه‌های انگلیس، رشد آن را سکنه منافع انگلیس در اصفهان و بلکه کل منطقه خلیج فارس اعلام نمود.^۲ وزیرمختار انگلستان در نامه‌ای به امین‌السلطان حاکم اصفهان از دخالت علما در امور اقتصادی شکایت کرد و آن را مغایر با توسعه شرکت‌های خارجی در این شهر دانست.^۳ تاسیس این شرکت باعث اشتغال بیش از هزار نفر در شهر اصفهان گردید. این شرکت حتی در صدد حصول امتیاز ساختن راه آهن محوطه اصفهان برآمد.

حمایت علمای اصفهان از تولید ملی

حدود ۱۵۰ سال (سال ۱۳۲۴ قمری) قبل علمای اصفهان در حمایت از شرکت اسلامیة دست به صدور اعلامیه‌ای زدند که در آن **مصرف لباس خارجی، نماز خواندن بر**

۱- همان.

۲- موسی نجفی؛ اندیشه تحریم و خودباوری؛ ص ۱۲۸-۱۲۹.

۳- پیمان رهبری، شرکت اسلامیة، نماد اقتصاد مقاومتی.

مرده با کفن خارجی، نشستن بر سفره‌های تجملی، احترام به استعمال کنندگان مواد مخدر را بر خود ممنوع کردند. متن این بیاینه جالب و قابل توجه است: «بعد از تسبیح و تحمید؛ این خدام شریعت مطهره با همراهی جناب رکن الملک متعهد و ملتزم شرعی شده‌ایم که مهما امکان (تا حد امکان) بعد ذلک تخلف ننماییم، فعلا پنج فقره است:

- اولاً: قبالات و احکام شرعی، از شنبه به بعد باید روی کاغذ ایرانی بدون آهار نوشته شود. اگر بر کاغذهای دیگر نویسند، مهر ننموده و اعتراف نمی‌نویسیم. قبالة و حکمی هم که روی کاغذ دیگر نوشته بیاورند و تاریخ آن بعد از این قرارداد باشد، امضا نمی‌نماییم. حرام نیست کاغذ غیرایرانی و کسی را مانع نمی‌شویم، ماها با این روش متعهدیم.
- ثانیاً: کفن اموات اگر غیر از کرباس و پارچه اردستانی یا پارچه دیگر ایرانی باشد، متعهد شده‌ایم، بر آن میت ماها نماز نخوانیم. دیگری را برای اقامه صلوة بر آن میت بخواهند، ماها را معاف دارند.
- ثالثاً: ملبوس مردانه جدید که از این تاریخ به بعد دوخته و پوشیده می‌شود، قرار دادیم مهما امکان هر چه بدلی آن در ایران یافت نمی‌کنیم و حرام نمی‌دانیم لباس‌های غیر ایرانی را، اما ماها ملتزم شده‌ایم حتی المقدور بعد از این تاریخ ملبوس خود را از نسج ایرانی بنماییم تا بعین ماها نیز کذلک و متخلف توقع احترام از ماها نداشته باشد. آنچه از سابق پوشیده داریم و دوخته، ممنوع نیست استعمال آن.
- رابعاً: میهمانی‌ها بعد ذلک، ولو اعیانی باشد، چه عامه چه خاصه، باید مختصر باشد؛ یک پلو و یک چلو و یک خورش و یک افشیره. اگر زائد بر این کسی تکلف دهد، ما را به محضر خود وعده نگیرد. خودمان نیز به همین روش می‌نماییم؛ هر چه کمتر و مختصرتر از این تکلف کردند، موجب مزید امتنان ماها خواهد بود.

- خامسا: وافوری و اهل وافور را احترام نمی کنیم و به منزل او نمی رویم؛ زیرا که آیات باهره (ان المبذرين كانوا اخوان الشياطين - و لا تسرفوا ان الله لا يحب المرفين - و لا تلقوا بايديكم الى التهلكه) و حديث (لا ضرر و لا ضرار) ضرر مالی و جانی و عمری و نسلی و دینی و عرضی و شغلی آن محسوس و مُسری است و خانواده ها و ممالک را به باد داده. بعد از این هر که را فهمیدیم وافوری است، به نظر توهین و خفت می نگیریم^۱.

این بیانیه به امضای علمای برجسته ای هم چون آیت الله حاج آقا نورالله ۲ - حسین بن جعفر الفشارکی ۳ - حجت الاسلام آقانجفی ۴ - شیخ مرتضی اژه ۵ - آقا میرزا محمد تقی مدرس ۶ - حاجی سید محمد باقر بروجردی رسیده است.

از دکمه خارجی برای لباس استفاده نکنید

فرزند مرجع بزرگ جهان تشیع حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) نقل می کند: یکی از خصوصیات عملی آیت الله مرعشی نجفی این بوده که معظم له هیچ وقت از لباس های خارجی استفاده نکرده و این روش را مبارزه با استکبار می دانست و حتی موقعی که خیاط می خواست از دکمه خارجی برای لباس وی، استفاده کند، آقا اجازه نداد و از قیطان به جای دکمه در لباسش استفاده می کرد.

حمایت آیت الله ملاحسینقلی همدانی از تولید ملی

آیت الله العظمی آخوند ملاحسینقلی همدانی (ره) یکی از بزرگترین عارفان عصر حاضر است که ده ها نفر از خرمن علم و معرفت ایشان خوشه برچیده و خود به یکی از بزرگان عرفان اسلامی تبدیل شده اند. گرچه آن بزرگوار در زمینه عرفانی شناخته شده اند اما در زمینه سیاسی نیز صاحب نظر و عمل بوده اند که متأسفانه بدانها پرداخته نشده است.

۱- منتشر شده در روزنامه حبل المتین، سال ۱۴ ش ۱۹، جمادی الثانی ۱۳۲۴.

آیت الله سید عبدالحسین لاری که خود نیز از علمای مبارز معاصر است، روش و منش استادش آخوند همدانی را چنین نقل می‌کند: او از کلیه مجلوبات از بلاد کفره اجتناب می‌فرمود و قند و چای و دخانیات را استعمال نمی‌کرد. آن عارف سالک مکرر می‌فرموده که من راضی نیستم کسی به حوزه درس من حاضر شود مگر آن که متقی باشد یا مجاهد و بر اثر این اعلام تهدیدآمیز بعضی از آقایان حضور در مجلس درس وی را ترک کردند.

حضرت امام خمینی (ره) رهبر کبیر انقلاب اسلامی درباره شهید آیت الله سید حسن مدرس می‌فرمایند: در آن وقت لباس کرباس ایشان زبان‌زد بود؛ کرباسی که باید از خود ایران باشد می‌پوشید.

ماجرای ضحاک بن عبدالله در کربلا

ضحاک، به همراه مالک بن نضر ارحبی به حضور امام حسین (ع) رسید، این دیدار ظاهراً در کربلا صورت گرفت، امام پس از خوشامدگویی، سبب حضورشان را جویا شد، آنان در پاسخ گفتند: برای عرض سلام خدمت رسیدیم و از خدا عافیت و سلامت شما را خواستاریم، مردم برای جنگ با شما جمع شده‌اند! نظر شما چیست؟

امام پاسخ داد: «حسبی الله و نعم الوکیل؛ خدا مرا کفایت می‌کند و چه نیکو و کیلی است» آن دو برای امام دعا کردند، آن گاه حضرت فرمود: چرا مرا یاری نمی‌کنید؟ مالک بن نضر با بیان این جمله که: من مقروض هستم و عیال دارم، دعوت امام را رد کرد و رفت.

ضحاک بن عبدالله نیز مشابه سخن ابن نضر را گفت و سپس حضور موقت و مشروط خود را در کنار امام پیشنهاد داد و گفت: تا آن جا از شما دفاع خواهم کرد که دفاع من به حال شما مفید باشد، در غیر این صورت در جدایی از شما آزاد خواهم بود، امام نیز پذیرفت.

او در روز عاشورا، دلیری به خرج داد و امام بارها او را تشویق و دعا فرمود. چون جمله یاران امام حسین (ع) - جز سوید بن عمر و بشیر بن عمرو - به شهادت رسیدند،

او نزد حضرت آمد و شرط پیشین خود را یادآور شد و از ایشان اجازه بازگشت خواست، امام هم آزادش گذاشت.

او که قبلا اسب خود را در یکی از خیمه‌ها پنهان کرده بود، پس از اذن امام، سوار بر اسب شد و فرار کرد. تعدادی از سربازان «ابن سعد» به تعقیب او پرداختند، ضحاک چون به روستایی به نام «شفیه» رسید ایستاد، تعقیب کنندگان او را شناختند و رهایش کردند.

ماجرای «ضحاک بن عبدالله» در نوع خود بی‌نظیر است، او که تا دقایق پایانی حماسه عاشورا در کنار امام شمشیر زد و شماری از لشکریان خصم را از پای درآورد و از نزدیک شاهد صحنه مظلومیت خاندان رسالت بود، چگونه بر عاقبت نیکوی خود پشت پا زد و خود را از فیض شهادت در رکاب سالار شهیدان محروم ساخت! آری، او به دنیا دل بسته بود و اسبش نیز وسیله پیوند مجدد او به این زندگی ناپایدار و گذرا گردید...: «ذلک بانهم استحبوا الحیوة الدنیا علی الآخرة.»

منبر دهم: الگوی توزیع و انفاق در اقتصاد مقاومتی

(الگوی توزیع درآمد و انفاق در اقتصاد مقاومتی، مردمی بودن انفاق در اقتصاد مقاومتی، چرخه

تولید، مصرف انفاق در رویکرد اقتصادی اسلام، الگوی تامین اجتماعی مسجد محور)

– وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ^۱

– امام صادق(ع): **الْمَالُ لِلَّهِ يَضَعُهُ عِنْدَ الرَّجُلِ وَدَائِعِ** و جوز لهم ان ياكلوا

قصدوا و ينكحوا قصدوا و يركبوا قصدوا و يعودوا بما سوى ذلك على فقراء المومنين

و يرموا به شعنتهم فمن فعل ذلك كان ما ياكل حلالا و يشرب حلالا و يركب

حلالا و ينكح حلالا و من عدا ذلك كان عليه حراما^۲

انفاق در راه خدا نقطه قوت اندیشه اقتصادی اسلام

در رویکرد اسلامی نسبت به اقتصاد، مشارکت مردم در کمک به فقرا و نیازمندان بسیار پر رنگ است. هر چند اسلام برای دولت نقشی اساسی در فقرزدایی در نظر می گیرد، ولی از مردم سلب مسئولیت نمی کند. البته در عین حال اسلام افراد را تشویق می کند که خودشان اقدام به کار و تلاش کنند و تا حد ممکن از وابستگی به دیگران بپرهیزند. اسلام کار و تلاش برای کسب روزی جهت تامین خود و خانواده را واجب عینی می داند. با این وجود، برخی از افراد جامعه یا توانایی کار کردن ندارند و یا درآمدشان کفاف نیازهای مصرفی آنها را نمی دهد اسلام برای حل این مشکل سعی

۱- الذاریات، ۱۹

۲- وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۵۰۰

در ترویج فرهنگ انفاق و ایثار نموده است.^۱ تأکید اسلام بر فرهنگ ایثار و انفاق ناشی از اعتقاد به وجود حیات جاودانه و جنبه مقدمی دنیا برای آخرت است.^۲

تصویر دقیق امام صادق از وظایف مسلمانان

امام صادق (ع) در روایتی که در بالا آمده به زیبایی وظیفه مسلمانان در فقرزدایی را گوشزد می‌کند. در این روایت بر چند نکته تأکید شده است:

- **امانت بودن اموال نزد انسان:** حضرت ابتدا بر این نکته تأکید می‌کنند که مالکیت ما بر اموال مالکیت اعتباری است و مالکیت حقیقی از آن خدا است و تنها به صورت ودیعه در اختیار ما گذاشته شده است: **المال لله یضعه عند**

الرجل ودایع

- **لزوم توجه به دستورات صاحب واقعی اموال:** امام صادق (ع) با توجه به ودیعه بودن اموال نزد افراد می‌فرمایند که پس ما باید ببینیم که خداوند متعال که این اموال را نزد ما به امانت گذاشته، چه دستوری در مورد چگونگی استفاده از آن‌ها دارد.

- **لزوم رعایت اعتدال در مصرف:** بنا به فرمایش امام صادق (ع) خداوند از ما خواسته است که در مصرف اموال رعایت اعتدال را بکنیم (و جوز لهم ان یاکلوا قصدا و ینکحوا قصدا و یرکبوا قصدا) و مابقی اموالمان را در راه خداوند ببخشیم (و یعودوا بما سوی ذلک علی فقراء المومنین و یرموا به شعثم)

- **ملاک حلال و حرام:** رعایت اعتدال در مصرف و بخشش مازاد به فقرا حضرت در ادامه می‌فرماید که هر کس این گونه عمل کند یعنی از اموال تحت اختیارش به اعتدال مصرف کنند و مازادش را به فقرا ببخشد، مصارفش حلال

۱- محمد باقر صدر، اقتصادنا، ص ۳۳۷.

۲- محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی، الکافی، ج ۳، ص ۳۸.

است فمن فعل ذلک کان ما یاکل حلالا و یشرب حلالا و یرکب حلالا و ینکح حلالا؛ ولی کسی که از این رویه عدول کند مرتکب حرام خواری شده است: و من عدا ذلک کان علیه حراما

چرخه تولید، مصرف و انفاق

در اقتصاد اسلامی بین اجزای سبک زندگی اقتصادی ارتباط هماهنگی وجود دارد. در رویکرد اسلامی نسبت به فرهنگ اقتصادی مطلوب، همان گونه که گفته شد، هرچند تمایل به کسب روزی حلال امری مطلوب و پسندیده است؛ حرص و طمع ناپسند است. اسلام در عین ترویج فرهنگ کار و تلاش در عرصه تولید، قناعت و پرهیز از اسراف و تجمل گرایی در عرصه مصرف و انفاق و ایثار در عرصه توزیع را توصیه می نماید. در نگرش اسلامی، تضعیف این ارزش ها در جامعه باعث آسیب پذیر شدن افراد و جامعه می شود.

حرص نسبت به دنیا ریشه انحراف قوم شعیب و داود

قرآن کریم با اشاره به داستان قوم شعیب (ع)، انحراف آن ها را به علت حریص بودنشان بر دنیا برشمرده که با صراحت به پیامبران شعیب گفتند ای شعیب! آیا نمازت به تو دستور می دهد که آنچه را پدرانمان می پرستیدند ترک کنی یا آنچه را می خواهیم در اموالمان انجام ندهی؟ (قالوا یا شعیب اصلاتک تامرک ان نترک ما یعبد آبائنا او ان نفعل فی اموالنا ما نشاء^۱).

همچنین خداوند متعال با اشاره به داستانی مربوط به زمان داوود (ع) بیان می کند که هنگامی که حرص بر انسان غلبه کند حتی نسبت به برادر ضعیف و ناتوان خود مرتکب ظلم فاحش می شود. خلاصه داستان چنین است که: دو برادر به عنوان شکایت نزد داوود (ع) آمدند یکی از آن ها گفت: «این برادر من نود و نه میش دارد و من تنها یکی

۱- هود، ۸۷

دارم، اما او اصرار می کند که این یکی را نیز به من واگذارد و در سخن بر من غلبه کرده است. آیا این انصاف است که صاحب نود و نه گوسفند مخصوصاً اگر برادر باشد به تنها گوسفند برادرش چشم دوخته باشد. (ان هذا اخی له تسع و تسعون نعجة و لی نعجة واحدة فقال اکفلنیها و عزنی فی الخطاب).

الگوی تامین اجتماعی مردمی مسجد محور

یکی از الگوهای مؤثر برای فقرزدایی الگوی تامین اجتماعی مسجد محور است. این الگو در برخی مساجد به صورت عملی اجرا شده است. بر اساس این الگو، مسجد هر محل به عنوان پایگاهی برای فقرزدایی از فقرای همان محل با اتکا به کمک‌های توانمندان آن منطقه مطرح می شود. نمونه واقعی تامین اجتماعی مردمی را می توان در رفتار حضرت امیرالمومنین دید که حضرت خودشان شبانه نان و خرما بر دوش می گرفت و در کمال احترام و به صورت ناشناس و با حفظ کامل کرامت فقرا به درب خانه آن‌ها می برد. در این الگو هم کرامت فقرا حفظ می شود و هم با کمترین هزینه از جمله هزینه‌های نیروی انسانی افراد هم محله به صورت داوطلبانه درگیر در فقرزدایی می شوند. در این مدل چون افراد ساکنان محله خود را می شناسند، هزینه تشخیص متکدیان از فقرای واقعی کاهش می یابد. در این الگو می توان از ظرفیت مساجد برای جمع آوری تجهیزات انبار شده در خانه‌ها استفاده نمود و آن را به فقرا رساند. اگر الگوی کاملی از این مراکز تامین اجتماعی شکل بگیرد، می توان بین این مراکز در مساجد مختلف ارتباط برقرار کرد و پایگاه مرکزی را در مساجد جامع هر شهر قرار داد.

کتف مجروح سید الشهداء

هنگام تدفین شهدای کربلا، هنگامی که به زخم بدن حضرت امام حسین (ع) نگاه می‌کردند متوجه شدند که در کتف امام برآمدگی و آثار زخمی وجود دارد که شباهتی به زخم شمشیر و نیزه ندارد. امام سجاد (ع) در توضیح این مسأله فرمود: این برآمدگی بر اثر حمل کیسه‌های غذا و بدوش کشیدن هیزم به سمت خانه‌های بیوه‌زنان و یتیمان ایجاد شده است.^۱

۱- هذا ما ينقل الجراب علی ظهره الی منازل الارامل و الیتامی: این زخم بر اثر حمل کیسه‌های غذا و به دوش کشیدن هیزم به خانه‌های بیوه‌زنان و یتیمان است (مناقب آل ابی‌طالب، ج ۴، ص ۶۶، بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۱۹۰).

منابع پیشنهادی برای مطالعه

- تو کلی، محمد جواد، خاکریز اقتصادی: خوانشی بر اقتصاد مقاومتی، تهران: کانون اندیشه جوان، ۱۳۹۶
- مالک، محمد رضا، اقتصاد مقاومتی و نقش روحانیت در پیشبرد آن، قم: وثوق، ۱۳۹۵.
- یوسفی، احمد علی، مبانی و مدل‌های مشارکت مردمی در اقتصاد مقاومتی، شهر کرد: نشر مقاومت، ۱۳۹۵.
- یوسفی، احمد علی، نظام اقتصاد مقاومتی، قم، انتشارات نگاه فارسی، ۱۳۹۵.